

Pedagogisch beleid
Kinderdagverblijf

Don Bosco

Smallsteps
kinderopvang

pedagogisch **beleid kdv**

Opgemaakt door
Kwaliteit

Doelgroep
Alle medewerkers van Smallsteps, ouders

Ingangsdatum
Januari 2020

Versie 5.0

colofon

pedagogisch beleid kinderdagverblijf

In dit document staat een omschrijving van de voor Smallsteps kenmerkende visie op de omgang met kinderen.

Doelgroep:	Alle medewerkers van Smallsteps, ouders
Versie:	5.0
Ingangsdatum:	januari 2020
Opslagplek:	Map 1: Inspectie Wet Kinderopvang
Bijbehorende documenten:	Handleiding pedagogische beleid kinderopvang V5.0

Met vragen over dit document kun je terecht bij je kwaliteitsmanager.

Overzicht wijzigingen

01-01-2020 Wijzigingen m.b.t. basis pedagogisch beleidsplan:

- Er zijn geen inhoudelijke wijzigingen in versie 5.0.
- Hier en daar zijn zinnen aangepast t.b.v. de leesbaarheid.
- Locaties met stagiairs of beroepskrachten-in-opleiding hebben tekst toegevoegd over de taken en inzetbaarheid van deze krachten.

01-01-2020 Wijzigingen m.b.t. locatie specifieke inhoud:

-

Inhoudsopgave

Inleiding	6
Leeswijzer	6
Deel 1 Visie	7
Visie	7
Pedagogische basisdoelen	8
De ontwikkeling van het kind	10
Welbevinden en betrokkenheid	10
Ontwikkelgebieden.....	10
Deel 2 Randvoorwaarden en middelen	12
Randvoorwaarden om pedagogische doelen te bereiken	12
De locatie	12
Stamgroepen.....	12
Verlaten van de stamgroep.....	13
Beroepskracht-kind-ratio (BKR).....	13
Voertaal	13
Incidenteel en structureel afnemen van extra dagdelen.....	14
Achterwachtregeling.....	14
3-uursregeling	14
Vier-ogenprincipe	14
Grootte van de binnen- en buitenruimtes	14
Wennen van kinderen	14
Middelen om pedagogische doelen te bereiken	15
Interactie tussen pedagogisch medewerker en kind	15
De groep.....	16
Inrichting en materialen.....	17
Activiteitsaanbod.....	17
De mentor en het observeren van kinderen	18
Doorgaande ontwikkellijn.....	19
Oudercontacten.....	19
Pedagogisch handelen	21
Wennen.....	21
Brengen.....	22
Tafelmomenten	24
Spelen en leren.....	25
Slapen en verzorgen	31
Halen	32
Deel 3 Kwaliteitsborging	34
Het borgen van kwaliteit	34
Inspectie Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen	34
Deskundigheidsbevordering	34
Aandacht voor pedagogische kwaliteit.....	34
Pedagogisch beleidsmedewerker/coach	34
Protocollen.....	35
Samenwerking met ouders	37
Oudercommissie	37
Klachtenprocedure.....	37
Klanttevredenheidsonderzoek.....	37
Vertrouwenspersoon.....	37
Personeel	38
Vaste pedagogisch medewerkers	38
Opleidingseisen	38

Beroepskrachten in opleiding, stagiairs en vrijwilligers	38
Pedagogisch beleidsmedewerker/coach	39
Ondersteuning op de locatie	40
Leidinggevenden.....	40
Nawoord	41
Literatuur	42

Inleiding

Voor je ligt het pedagogisch beleidsplan van Smallsteps voor de opvang van kinderen van 0 tot 4 jaar. Hierin omschrijven we alle zaken die vanuit wet- en regelgeving vastgelegd behoren te worden én de praktische uitvoering daarvan op onze locatie.

Dit pedagogisch beleid is voor onze pedagogisch medewerkers een belangrijke toetssteen. Het biedt houvast bij het dagelijkse werk met kinderen, geeft richting aan het pedagogisch handelen en zorgt voor een gelijkgestemde aanpak. Tevens biedt het ouders en andere belangstellenden inzicht hoe wij in grote lijnen de kinderopvang in onze locaties vormgeven.

Leeswijzer

Het pedagogisch beleidsplan dat nu voor je ligt, bestaat voor een groot deel uit richtlijnen en uitgangspunten die gelden voor alle locaties van Smallsteps kinderopvang. De praktische uitwerking hiervan op de kinderdagverblijven kan op details verschillen. De plek waar kinderen naar hun ouders zwaaïen, is bijvoorbeeld niet overal dezelfde en ook de tijden waarop met open deuren wordt gewerkt, kunnen variëren. Daarom heeft elke locatiemanager aan het pedagogisch beleidsplan informatie toegevoegd die geldt voor deze specifieke locatie. De locatiespecifieke informatie kan alleen een nadere uitwerking of een concrete invulling bevatten van het centrale beleid.

Het pedagogisch beleidsplan bestaat uit 3 delen.

Deel 1 begint met onze visie, bestaande uit een mens- en kindbeeld. Ons kindbeeld is door ons vertaald naar een aantal pedagogische uitgangspunten. Vanuit onze visie werken wij aan de 4 pedagogische basisdoelen, zoals die vanuit wet- en regelgeving aan de kinderopvang worden opgelegd. De ontwikkelingsgebieden die gestimuleerd worden door te werken aan de pedagogische basisdoelen, worden ook in dit deel benoemd.

Deel 2 is het hart van dit beleid. Hier worden de randvoorwaarden en middelen beschreven die tot onze beschikking staan om de 4 pedagogische basisdoelen vorm te geven. Het pedagogisch handelen van onze medewerkers is hierbij het belangrijkste middel en wordt dan ook uitgebreid beschreven aan de hand van het dagritme op de groep. Elk dagritmemoment begint steeds met een stukje theorie, gevolgd door een aantal randvoorwaarden, waarna het pedagogisch handelen rond dit dagritmemoment beschreven wordt, ingedeeld naar leeftijd. Binnen het pedagogisch handelen zetten onze medewerkers pedagogische vaardigheden in die toegelicht worden onder het kopje 'interactievaardigheden'.

In deel 3 tenslotte, wordt de borging van kwaliteit, de samenwerking met ouders en de eisen m.b.t. personeel nader beschreven.

Ten behoeve van de leesbaarheid zal in dit beleidsplan worden gesproken van 'pedagogisch medewerker' voor zowel de mannelijke als de vrouwelijke vorm en van 'wij', als zijnde Smallsteps. Daar waar 'zij' staat dient 'hij/zij' gelezen te worden en daar waar gesproken wordt van 'ouders', dient 'ouders/verzorgers' gelezen te worden. Het kind spreken we aan als 'hij', hier dient 'hij/zij' gelezen worden. Met de term 'kinderopvang' bedoelen we de opvang in het kinderdagverblijf.

Deel 1 Visie

Visie

Ieder kind is nieuwsgierig en onderzoekend. Direct na de geboorte maakt het contact en probeert het reacties uit te lokken. Kinderen verwonderen zich: ze zien, leren en ontdekken door ervaringen op te doen. En ontwikkelen zich in hun eigen tempo. In ons handelen en in de keuzes die we maken, laten wij ons hierdoor leiden.

Wij geloven in de kracht van ieder kind!

Ieder kind is uniek. Kinderen vinden verschillende dingen leuk, hebben uiteenlopende talenten en allemaal een andere inbreng in de groep. Het herkennen en erkennen van deze diversiteit maakt dat mensen zich thuis voelen, betrokken zijn en zich ontwikkelen. Dat geldt voor kleine, maar ook voor grote mensen.

De omgeving van het kind (bijvoorbeeld ouders, pedagogisch medewerkers, school) beïnvloedt de ontwikkeling van dat unieke kind en helpt het zijn talenten te ontplooien. Het kind beïnvloedt ook de omgeving, er is een voortdurende en unieke wisselwerking tussen kind en omgeving. Als onderdeel van de omgeving van het kind willen wij een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het kind in samenwerking met de ouders met als basis wederzijds vertrouwen, openheid en respect.

Bij de kinderopvang kunnen kinderen kennis maken met anderen: kinderen en volwassenen met diverse achtergronden, talenten, temperamenten, behoeften en interesses. In de beslotenheid van een veilige groep bieden we een scala aan leersituaties. Het kinderdagverblijf is een mini-samenleving, waarin waarden en belangen worden gedeeld en uitgewisseld. Wij zijn ons sterk bewust van deze meerwaarde en geven die dagelijks vorm door te werken vanuit ons geloof in de kracht van ieder kind, van elke ouder en van iedere medewerker.

Op basis van deze visie en ons pedagogisch beleid bouwen we elke dag aan kwalitatief hoogstaande kinderopvang.

Voel je welkom, je kunt hier groeien en ontdekken in een veilige en uitdagende omgeving. Want wij geloven in de kracht van ieder kind!

Pedagogische basisdoelen

In artikel 2 van de beleidsregels kwaliteit kinderopvang en peuterspeelzalen¹ is vastgelegd dat een pedagogisch beleidsplan ten minste een beschrijving moet bevatten van de wijze waarop de emotionele veiligheid van kinderen wordt gewaarborgd, mogelijkheden voor kinderen tot de ontwikkeling van hun persoonlijke- en sociale competentie worden geboden, en de wijze waarop de overdracht van normen en waarden aan kinderen plaatsvindt. Deze 4 basisdoelen zijn ontleend aan het model van professor J.M.A. Riksen-Walraven. Zij omschrijft in "De Kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang" (2004/ pp 100-124) 4 basisdoelen voor opvoedingssituaties:

1. het bieden van emotionele veiligheid voor het kind;
2. het bieden van mogelijkheden voor de kinderen om persoonlijke competenties te ontwikkelen;
3. het bieden van mogelijkheden voor de kinderen om sociale competenties te ontwikkelen;
4. overdracht van waarden en normen.

Het bieden van emotionele veiligheid voor het kind

Dit is de basis van elk handelen in onze kinderopvang. Kinderen moeten zich "thuis" voelen, moeten zich kunnen ontspannen en zichzelf kunnen zijn. Pas dan kunnen ze zich verder ontwikkelen. Kinderen halen hun gevoel van veiligheid uit drie bronnen:

1. Vaste² en sensitieve pedagogisch medewerkers. De beschikbaarheid van sensitief reagerende medewerkers is bevorderlijk voor de veerkracht van kinderen, ook op de langere termijn.
2. De aanwezigheid van bekende leeftijdsgenoten. In een vertrouwde groep kunnen kinderen gevoelens van verbondenheid en sociale verantwoordelijkheid ontwikkelen.
3. De inrichting van de omgeving. De inrichting van het kinderdagverblijf kan een bijdrage leveren aan een gevoel van geborgenheid. Denk daarbij aan akoestiek, licht, kleur en indeling van de ruimte.

Het bieden van mogelijkheden voor de kinderen om persoonlijke competenties te ontwikkelen

Met het begrip "persoonlijke competentie" worden persoonskenmerken bedoeld als weerbaarheid, zelfvertrouwen, eigenwaarde, flexibiliteit en creativiteit in het omgaan met verschillende situaties. Het kind kan hierdoor leren problemen adequaat aan te pakken en zich goed aan te passen aan veranderende omstandigheden. Het kind leert en ontdekt wie het is, wat het kan, welke interesses het heeft, welke vaardigheden er nodig zijn in welke situaties.

Het bieden van mogelijkheden voor de kinderen om sociale competenties te ontwikkelen

Sociale competenties omvatten vaardigheden en kennis over hoe je met anderen omgaat. Hierbij leren kinderen wat gevoelens zijn en hoe ze ermee om kunnen gaan. Wat je kunt benoemen, kun je ook beter hanteren. Emotionele ontwikkeling is een geleidelijk proces van je leren uiten en die uitingen leren benoemen. Tijdens hun ontwikkeling worden kinderen geconfronteerd met problemen of combinaties van problemen waarmee zij tevoren nog niet te maken hebben gehad en waarvoor zij nog geen oplossing hebben. Voor het goed kunnen oplossen van deze problemen moet een kind kunnen rekenen op sociale ondersteuning, dat wil zeggen begeleiders die zien waar het kind behoefte aan heeft. Dit kan zijn: emotionele steun, gestimuleerd worden of afgeremd worden of informatie en uitleg geven die past bij het ontwikkelingsniveau van het kind. Zo kan het kind positieve ervaringen opdoen waardoor het een goed gevoel over zichzelf kan ontwikkelen (positief zelfbeeld). In dit ontwikkelingsproces nemen in een rap tempo een toenemend aantal personen, volwassenen, broertjes en zusjes en groepsgenoten een plek in. Het kind gaat ervaringen

¹ Regeling van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid van 29 mei 2012, nr. KO/2012/7794, tot uitvoering van de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen (Regeling kwaliteit kinderopvang en peuterspeelzalen) artikel 7, lid 1a.

² Zie randvoorwaarden

opdoen met anderen, waarbij de begeleiding van pedagogisch medewerker onontbeerlijk is.

De overdracht van waarden en normen

Om in de samenleving te kunnen functioneren, is het nodig dat kinderen de waarden, normen en regels van de maatschappij waarin zij leven, leren kennen en zich eigen maken. Het overbrengen van waarden en normen speelt in de opvoeding van kinderen voortdurend een rol. Waarden geven uitdrukking aan de betekenis die mensen hechten aan bepaalde gedragingen of gebeurtenissen. Het zijn ideeën of opvattingen die aangeven hoe belangrijk mensen iets vinden. Waarden zijn onmiskenbaar cultuur gebonden. Ze veranderen in de loop van de tijd en variëren van samenleving tot samenleving. Normen vertalen in regels en voorschriften hoe volwassenen en kinderen zich behoren te gedragen. In de kinderopvang hanteren wij regels omtrent de veiligheid en het omgaan met elkaar, met de materialen en de omgeving. De pedagogisch medewerker heeft hierin een voorbeeldrol. Kinderen leren veel meer van wat zij ons zien doen dan van wat wij hen vertellen te doen.

In deel 2 van dit pedagogisch beleid kun je lezen hoe we deze doelen in de praktijk brengen.

De ontwikkeling van het kind

Welbevinden en betrokkenheid

Welbevinden geeft weer hoe een kind zich voelt. Kinderen die lekker in hun vel zitten, hebben plezier in de dingen die ze ondernemen en in elkaar. Ze genieten. Ze stralen vitaliteit, ontspanning en innerlijke rust uit. Ze stellen zich open en ontvankelijk op, zijn spontaan en durven zichzelf te zijn. Als we deze dingen zien bij een kind, weten we dat zijn welbevinden goed is.

Betrokkenheid geeft aan hoe intens een kind bezig is. Kinderen met een hoge mate van betrokkenheid zijn geconcentreerd, van binnenuit gemotiveerd en gedreven bezig met dingen. Ze willen liever niet stoppen met een activiteit.

Welbevinden en betrokkenheid zijn eigenlijk de basisvoorwaarden om te kunnen ontwikkelen. Zit een kind lekker in zijn vel en is het betrokken bij de dingen die het doet, dan wil een kind ontdekken en ontwikkelt hij zich. Dit ontwikkelen rangschikken we in verschillende gebieden (ontwikkelgebieden) waarover hieronder meer.

Ontwikkelgebieden

Kinderen ontwikkelen zich op verschillende terreinen. We dagen kinderen spelenderwijs uit om vaardigheden binnen die terreinen te ontwikkelen door gerichte activiteiten aan te bieden en actief betrokken te zijn bij het vrije spel van de kinderen. De verschillende ontwikkelgebieden die hieronder genoemd worden, zijn niet los van elkaar te zien.

Motorische (bewegen) en zintuigelijke ontwikkeling

Kinderen die voldoende kunnen bewegen en spelen, doen verschillende zintuigelijke ervaringen op én ontwikkelen een brede basis aan motorische vaardigheden, wat belangrijk is voor een gezonde ontwikkeling. De motorische en zintuigelijke ontwikkeling zijn namelijk de basis van alle andere vormen van ontwikkelen, zoals de sociaal-emotionele ontwikkeling en de cognitieve ontwikkeling. Ook is er een relatie met ruimtelijke oriëntatie en rekenvaardigheden en voor de ontwikkeling van het brein is bewegen en ervaren cruciaal.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Sociale ontwikkeling en emotionele ontwikkeling hangen nauw samen. Kinderen leren om rekening te houden met anderen, zich te houden aan regels, op hun beurt te wachten, te delen, samen te spelen en nog veel meer sociale vaardigheden. Om dat te kunnen, moeten kinderen leren om hun eigen gevoelens en de gevoelens van anderen te zien, te herkennen, te begrijpen en ermee om te gaan. En dat is emotionele ontwikkeling.

Morele ontwikkeling

Dit gaat kort gezegd over het besef van goed en fout, de vorming van het geweten en de zelfregulatie van emoties. Deze ontwikkeling houdt sterk verband met de cognitieve ontwikkeling, je moet immers eerst begrijpen dat andere mensen andere gevoelens hebben dan jij. Pas dan kan een geweten zich goed ontwikkelen en kunnen kinderen zich moreel gedragen.

Belangrijk hierbij is dat een kind ook het **waarom** begrijpt. Bijvoorbeeld bij regels: aandacht besteden aan het waarom van regels helpt kinderen om zich de regels eigen te maken en inschattingen te maken in nieuwe situaties.

Taal- en communicatieve ontwikkeling

De mens is een sociaal wezen. Communicatie en interactie zijn hierin cruciaal. Dit moet wel op gang gebracht worden, een kind ontwikkelt geen taal zonder interactie met anderen. Taal aanbieden en feedback geven op wat het kind zegt, zijn dus heel belangrijk. Het samenspel van een goed taalaanbod, het eigen taalvermogen van het kind en feedback van de omgeving zorgt ervoor dat een kind zijn taal steeds verder ontwikkelt.

Cognitieve ontwikkeling

Cognitie is het begrijpen, weten en denken. Cognitieve ontwikkeling is dus het proces van leren en bestaat uit waarnemen en verwerken, denken, bewustzijn, aandacht en concentratie, taalbeheersing, verwerken van kennis en het algemene geheugen. De cognitieve ontwikkeling gaat hand in hand met de ontwikkeling van het brein. Alle informatie vanuit de omgeving van het kind wordt door het brein geordend, er worden verbindingen gelegd en weer verbroken. Middels spel en interactie met volwassenen en andere kinderen ontwikkelt het kind zijn cognitie.

De natuur en de fysieke omgeving bieden een scala aan mogelijkheden om te ordenen en te meten, om oorzaak en gevolg en veranderingen te ervaren.

Expressieve en beeldende ontwikkeling

Kunst is altijd en overal, het maakt deel uit van onze wereld: muziek, dans, drama en beeldende kunsten. Ook het leven van jonge kinderen is vol met kunst: ze bewegen spontaan als ze muziek horen. Ze uiten zich ook d.m.v. muziek en geluid en ze gebruiken de materialen om hen heen om dingen beeldend te maken. Kinderen tekenen en bouwen. Kinderen zijn eigenlijk jonge kunstenaars. Vanuit de drang om te ontdekken, ontdekken ze spelenderwijs de schoonheid van kunst waardoor ze vaardigheden ontwikkelen waarmee ze kunnen communiceren.

Virtuele ontwikkeling

Kinderen groeien op in een nieuwe, fascinerende wereld. Het virtuele milieu bestaat uit tv, mobieltjes, computer, tablet, internet, gaming, etc. Het leren omgaan met deze nieuwe media valt onder virtuele ontwikkeling. Er is geen wetenschappelijk onderzoek bekend dat laat zien dat zelfstandig mediagebruik bij kinderen onder de 3 jaar hun ontwikkeling stimuleert, er is ook geen onderzoek dat uitwijst dat mediagebruik per definitie slecht is. Het is vooral belangrijk dat we de kinderen er goed bij begeleiden door aandacht te geven, ondersteuning te bieden, mee te kijken, te praten over wat we zien en duidelijke afspraken te maken. Mediagebruik in onze kinderdagverblijven gebeurt alleen door peuters en altijd met goede begeleiding van de pedagogisch medewerker. Voor meer informatie over mediagebruik: zie ons beleid Mediawijsheid. Dit is op te vragen via de locatiemanager.

Seksuele ontwikkeling

Seksualiteit bij kinderen gaat over lekker in je vel zitten, de baas zijn over je eigen lijf, het ontdekken van je eigen lichaam, knuffelen en geborgenheid met vertrouwde personen.

Voor deze korte samenvatting van de ontwikkelgebieden hebben wij gebruik gemaakt van bronnen die genoemd worden in hoofdstuk 5.

In deel 2 van dit pedagogisch beleid zijn de ontwikkelgebieden verwerkt in randvoorwaarden, middelen en pedagogisch handelen tijdens de dagritmemomenten.

Deel 2 Randvoorwaarden en middelen

Randvoorwaarden om pedagogische doelen te bereiken

De locatie

Voor het bereiken van de 4 pedagogische basisdoelen hebben we een aantal randvoorwaarden en gebruiken we pedagogische middelen. De randvoorwaarden op de locatie worden hieronder nader uitgewerkt.

KDV Don Bosco biedt een veilige, stimulerende en uitdagende omgeving aan kinderen in een verticale groep van 0-4 jaar. De 3-jarige kinderen bereiden we middels een peuterprogramma voor op de stap naar de basisschool. Door de samenwerking tussen de peuteropvang en de school leren de peuters de route in school al kennen en is de overstap naar de 'grote' school straks makkelijker. Dit doen we door de 3-jarige peuters op een speelse manier kennis te laten maken met de juf / meester van de basisschool en door samen met de peuters al diverse keren op bezoek te gaan in de kleuterklas. Wij werken met Piramide als methode, KDV Don Bosco beschikt over een eigen groepsruimte die helemaal ingericht is voor de opvang van kinderen in de leeftijd van 0-4 jaar.. Naast de groepsruimte hebben we ook drie slaapruidtes, waar we de kinderen die de hele dag worden opgevangen een slaapplek kunnen bieden.

Stamgroepen

De kinderen worden opgevangen in een zgn. stamgroep. Dit is een vaste groep kinderen in een eigen groepsruimte die qua sfeer en inrichting bij hun leeftijd past. Wel kan worden besloten om, aan het begin en aan het eind van de dag, kinderen in een andere ruimte te ontvangen of weer op te halen waarbij een vaste medewerker op de groep aanwezig is. Met ouders en kinderen wordt duidelijk gecommuniceerd wanneer en hoe dit plaats vindt.

Elke stamgroep kent een team van pedagogisch medewerkers. Eén van de vaste pedagogisch medewerkers is aanwezig op de groep als het kind er is. Op het bord naast de toegangsdeur naar de groep is te lezen welke pedagogisch medewerkers op deze groep werken. Er wordt gestreefd naar een goed personeelsbeleid zodat een vaste pedagogisch medewerker bij o.a. langdurige ziekte of verlof structureel vervangen wordt.

Aan een kind van 0 jaar worden ten hoogste 2 vaste pedagogisch medewerkers per week toegewezen, waarvan per dag tenminste één medewerker op de groep werkt. Als er vanwege de grootte van de groep met drie of meer pedagogisch medewerkers tegelijk gewerkt wordt, dan mogen er ten hoogste drie pedagogisch medewerkers worden toegewezen aan een baby.

Kinderen boven de 1 jaar hebben maximaal 3 vaste pedagogisch medewerkers. Als er op de groep vanwege de grootte van de groep met drie medewerkers tegelijkertijd gewerkt wordt, worden ten hoogste vier pedagogisch medewerkers toegewezen aan een kind boven de 1 jaar.

De leeftijdsopbouw in stamgroepen kan verschillen. In onderstaande tabel is te zien welke groepsindeling er op de locatie is.

groepen	leeftijd	Max. aantal kinderen	Aantal pedagogisch medewerkers
Kdv Don Bosco	0-4	16	3 of 4

Elk kind maakt gedurende de week gebruik van maximaal twee stamgroepuidtes.

Verlaten van de stamgroep

In de volgende situaties kunnen kinderen de stamgroep verlaten:

Opendeurenactiviteiten

Naar mate kinderen ouder worden, hebben zij, naast veiligheid en geborgenheid, behoefte aan een grotere leefomgeving. Daarom geven de pedagogisch medewerkers de kinderen op gezette tijden de gelegenheid om hun omgeving buiten hun eigen groep te verkennen en kinderen van andere groepen te leren kennen. De emotionele veiligheid van de kinderen tijdens deze activiteiten is gewaarborgd doordat kinderen altijd terug kunnen naar hun eigen groep en doordat ze begeleid worden bij deze activiteiten. Door het gezamenlijk buitenspelen en het samenvoegen van groepen kennen kinderen elkaar en andere pedagogisch medewerkers. Wij hebben extra aandacht en zorg voor de behoefte van baby's tijdens deze activiteiten.

Op onze locatie hebben we maar 1 stamgroep. De kinderen worden altijd opgevangen in dezelfde stamgroep, waardoor wij niet werken met opendeurenactiviteiten en ook niet samenvoegen met andere groepen. Op onze locatie kunnen de kinderen wel de groepsruimte verlaten om in de aangrenzende groepsruimte te spelen of op bezoek te gaan in de kleuterklas van de school.

Tijdens opendeurenactiviteiten kan de beroepskracht-kind-ratio (BKR) tijdelijk worden losgelaten, echter de BKR is op stamgroepsniveau bepaald (1ratio.nl). Zo kan een kind altijd weer terug naar de eigen stamgroep als het niet meer mee wil doen aan een opendeurenactiviteit.

Samenvoegen van de groepen

Tijdens vakantiedagen of op dagen als er structureel minder kinderen zijn, kunnen groepen worden samengevoegd. Het samenvoegen kan structureel op een specifieke dag van de week zijn met een structureel lagere bezetting (meestal op woensdag of vrijdag) en in vakantieperiodes. Indien de maximale groeps grootte het toelaat, kunnen volledig aanwezige stamgroepen structureel worden samengevoegd tot één groep waarbij in principe één vaste pedagogisch medewerker aanwezig is. In de tabel van de leeftijdsopbouw van de groepen (zie hiervoor), is te zien welke groepen op welke dag structureel samengevoegd worden.

Voor zowel kinderen als ouders wordt inzichtelijk gemaakt welke ruimte en welke groep dit is middels het informatiebord bij de deur van de groep. Het samenvoegen van groepen biedt voordelen t.o.v. het werken met groepen met minder kinderen. Er zijn meer speelmogelijkheden voor kinderen en als door het samenvoegen twee pedagogisch medewerkers op de groep werken draagt het bij aan transparantie en veiligheid.

Aan het begin en het einde van de dag

Ook aan het begin en het einde van de dag kunnen groepen samengevoegd worden.

Op onze locatie hebben we maar 1 stamgroep. De kinderen worden altijd opgevangen in dezelfde stamgroep, waardoor wij niet samenvoegen met andere groepen.

Beroepskracht-kind-ratio (BKR)

Om te bepalen of er voldoende beroepskrachten worden ingezet op het feitelijk aantal aanwezige kinderen, wordt gebruik gemaakt van 1ratio.nl. Dit rekenmiddel is ontwikkeld in opdracht van het Ministerie van SZW.

Voertaal

In het kinderdagverblijf is de voertaal Nederlands.

Incidenteel en structureel afnemen van extra dagdelen

Het is mogelijk om structureel en incidenteel een extra dag(deel) af te nemen. De voorkeur gaat uit naar extra opvang binnen de eigen groep omdat het gevoel van veiligheid en geborgenheid voor het kind voor ons voorop staat. Indien er geen plaats is op de eigen groep, is opvang op een andere groep mogelijk. Ouders dienen hiervoor wel vooraf schriftelijke toestemming te verlenen.

Het is mogelijk om structureel en incidenteel een extra dag(deel) af te nemen. Ook is het mogelijk om een dag te ruilen. Voor het ruilen van dagen hanteren wij de richtlijnen zoals die zijn vastgelegd in het ruilbeleid. Dit kan binnen de eigen groep van het kind mits de betreffende maximale groeps grootte en de personele bezetting dit toelaat.

Wij bieden op ons kinderdagverblijf flexibele opvang aan. In alle gevallen is de afspraak met ouders dat er gegarandeerd een plek is voor het betreffende kind, mits de ouder een maand van te voren het rooster van de af te nemen dagen doorgeeft.

Achterwachting

Volgens de wet- en regelgeving mag er gewerkt worden met een achterwacht in de situatie dat er slechts één pedagogisch medewerker aanwezig is op de locatie en de BKR niet wordt overschreden. Op welke manier de achterwacht geregeld is op de locatie, is opgenomen in de werkafspraken veiligheid van de locatie. Deze zijn op te vragen bij de locatiemanager.

3-uursregeling

Er kunnen ten hoogste drie uur per dag minder beroepskrachten ingezet worden dan volgens de beroepskracht-kindratio vereist is. Minstens de helft van het aantal vereiste beroepskrachten wordt ingezet wanneer er tijdelijk wordt afgeweken van de beroepskracht-kindratio. In het rooster registeren we de werk- en pauzetijden, dit rooster is inzichtelijk op de locatie.

Hieronder staan de tijden waarop wij afwijken van de beroepskracht-kindratio. Buiten deze uren wijken wij niet af.

	Maandag	Dinsdag	Woensdag	Donderdag	Vrijdag
Ochtend	8.15 – 9:00	7.45-8.30	7:45-8.30	8.15-9:15	8.30-9.00
Middag	12.45-14.30	13.00-14.30	13.00-14.30	13.00-14.30	12.30-14.30
Avond	16.30-17.00	16.30-17.15	16.30-17.15	16.30-17.00	16.30-17.00

Vier-ogenprincipe

Het vier-ogenprincipe betekent dat altijd een andere volwassene met een pedagogisch medewerker moet kunnen meekijken of meeluisteren. In de werkafspraken veiligheid van de locatie staat beschreven op welke manier het vier- ogenprincipe wordt toegepast.

Grootte van de binnen- en buitenruimtes

In de kinderopvang is er per kind minimaal 3,5 vierkante meter bruto speel- en werkoppervlakte beschikbaar voor spelactiviteiten. Het aantal groepen verschilt per kinderopvang. Er is tenminste 3 vierkante meter bruto buitenspeelruimte per kind beschikbaar, deze ruimte grenst aan de kinderopvang en is toegankelijk voor kinderen.

Wennen van kinderen

In onderdeel 2.3 van het pedagogisch beleid beschrijven we hoe we pedagogisch handelen als kinderen komen wennen op het kinderdagverblijf. Hier gaat het om de wettelijke bepalingen rondom wennen.

Een kind mag altijd eerst wennen op het kinderdagverblijf. Dit kan voorafgaand aan de officiële plaatsingsdatum twee keer een dagdeel. Hiervoor dient te allen tijde de door de ouders ondertekende plaatsingsovereenkomst door de locatie te zijn ontvangen. Na de plaatsingsdatum kan er nog één of twee keer gewend worden. De BKR en de maximale groeps grootte wordt bij het wennen gehanteerd. In overleg tussen ouders en de pedagogisch medewerker worden de wendagen afgesproken en schriftelijk vastgelegd en ondertekend. Er kunnen maximaal twee kinderen tegelijk op een groep wennen.

Middelen om pedagogische doelen te bereiken

Dagelijks wordt op alle momenten van de dag en tijdens alle activiteiten gewerkt aan de 4 basisdoelen uit de wet, zie hoofdstuk 1.2. Binnen de kinderopvang beschikken wij over een aantal middelen die ingezet kunnen worden om deze doelen te bereiken. Het NJI³ beschrijft in het boekje 'pedagogische kwaliteit op orde' een aantal middelen, die wij hieronder zullen beschrijven. Omdat wij het observeren van kinderen en het contact met ouders zien als belangrijke middelen bij het werken aan de doelen, hebben wij deze aan de door het NJI genoemde middelen toegevoegd.

Interactie tussen pedagogisch medewerker en kind

De pedagogisch medewerker vormt in onze ogen de basis voor de pedagogische kwaliteit. Een goede interactie met kinderen en met collega's is van essentieel belang voor het welbevinden van kinderen, de belangrijkste voorwaarde voor ontwikkeling op alle gebieden. Een pedagogisch medewerker communiceert de hele dag en zal zich dus bewust moeten zijn van de invloed van haar manier van communiceren op de kinderen en op haar collega's. Wij zien het werk van de pedagogisch medewerker als dat van een concertviolist. Hoewel de violist is opgeleid en kan spelen, zal hij dagelijks zijn viool moeten stemmen, zijn toonladders moeten oefenen en met collega-musici moeten afstemmen. Ook onze pedagogisch medewerkers zijn opgeleid en kunnen kinderen begeleiden, maar ook zij moeten dagelijks reflecteren op hun handelen en afstemmen met collega's. De interactievaardigheden waarover onze pedagogisch medewerkers beschikken om dit werk uit te voeren, staan hieronder uitgewerkt.

Emotionele ondersteuning bieden

De pedagogisch medewerker toont een warme belangstelling voor de kinderen en geeft hen emotionele steun wanneer zij die nodig hebben. Zij reageert over het algemeen tijdig en adequaat, zowel verbaal als non-verbaal, op de signalen van de kinderen en fungeert daardoor als veilige haven. Als zij niet onmiddellijk op een signaal kan reageren, laat zij in elk geval merken dat zij het heeft opgemerkt en zorgt ervoor dat er tijdig een meer volledige reactie volgt. De pedagogisch medewerker heeft geregeld oogcontact met kinderen, er wordt geknuffeld en samen gelachen.

Respect voor de autonomie

De pedagogisch medewerker erkent en waardeert alle kinderen als individuen met hun eigen ideeën en perspectieven. Zij laat dit expliciet merken door de kinderen ruimte en tijd te geven om zoveel mogelijk zelf te doen en zelf keuzes te maken. Zij verwoordt het perspectief van kinderen en spreekt waardering uit voor hun ideeën. Zij staat toe dat de kinderen onderhandelen over dingen die zij willen. Respectvol omgaan met kinderen uit zich ook in vragen om medewerking van kinderen in plaats van hen te commanderen.

Leiding geven en structuur bieden

De pedagogisch medewerker structureert situaties, activiteiten en taken voor de kinderen zodanig dat zij ze kunnen overzien en met succes kunnen voltooien. Zij geeft tijdig aan wat zij van kinderen verwacht; wat waar en wanneer mag. Zij herinnert kinderen vriendelijk aan de regels als zij die overtreden. Zij stelt voldoende grenzen en doet dat ook tijdig zodat kinderen niet het gevoel krijgen dat zij voortdurend in overtreding zijn. Bij het corrigeren van kinderen biedt zij afleiding en alternatieven en geeft complimentjes voor successen. Zij is zich bewust van het feit dat kinderen van straf een naar gevoel krijgen en niet leren wat er van hen verwacht wordt. Daarom is zij meer gericht op het belonen van gewenst gedrag dan op het corrigeren van ongewenst gedrag. M.a.w. de pedagogisch medewerker geeft effectief en positief leiding aan kinderen.

Informatie en uitleg geven.

De pedagogisch medewerker begeleidt op een vanzelfsprekende manier haar interacties met de kinderen met taal. Zij legt steeds uit wat er gaat gebeuren en wat zij doet, luistert naar en reageert op vragen van kinderen en verwoordt hun intenties en gevoelens als zij dat

---

³ Nederlands Jeugd Instituut

zelf (nog) niet kunnen. Zij praat niet alleen veel met kinderen, maar stemt wat ze zegt ook af op de interesse en het begripsniveau van de kinderen. Zij praat vooral *met* en niet *tegen* kinderen, de interacties hebben het karakter van een dialoog, waarbij de pedagogisch medewerker een adequate balans hanteert tussen luisteren en praten. De pedagogisch medewerker gebruikt haar interacties met kinderen niet alleen om te communiceren, maar stimuleert ook het taalgebruik en taalbegrip van de kinderen. Zij moedigt hen aan om hun gedachten en gevoelens te verwoorden en biedt door haar goed afgestemde taalaanbod de kinderen de kans hun taalvaardigheid verder te ontwikkelen.

Interacties tussen kinderen begeleiden

De pedagogisch medewerker reageert positief op positieve interacties tussen kinderen die zich spontaan voordoen. Daarnaast bevordert zij zelf *actief* positieve interacties tussen kinderen door een situatie te creëren die de kans op positieve interacties vergroot ofwel door kinderen actief op elkaar te richten en hen aan te moedigen tot positieve interacties wanneer zich daar een geschikte gelegenheid voordoet. Daarnaast begeleidt de pedagogisch medewerker kinderen bij het aangaan en oplossen van conflicten. Zij zal daarbij zoveel mogelijk als bemiddelaar optreden en kinderen de gelegenheid geven hun zienswijze te uiten en met elkaar oplossingen te bedenken.

Ontwikkeling stimuleren

De pedagogisch medewerker biedt extra stimulering van de persoonlijke competenties van de kinderen. Zij doet dit door de aandacht van kinderen op bepaalde dingen te richten, door nieuwe activiteiten of nieuw spelmateriaal aan te bieden of ze te wijzen op nieuwe mogelijkheden van het spelmateriaal. De pedagogisch medewerker stemt die stimulering goed af op de aandacht, het ontwikkelingsniveau en de toestand van de kinderen, waardoor zij de interesse van de kinderen prikkelt terwijl ze over-stimulering voorkomt.

De groep

In tegenstelling tot thuis bevinden kinderen zich in de kinderopvang de hele dag in een groep. Deze groep wordt door onze pedagogisch medewerkers ingezet als middel om kinderen een veilige en uitdagende omgeving te bieden.

Door middel van een vast dagritme, groepsregels, rituelen en vieringen, 'een eigen plekje' (bijvoorbeeld in de vorm van een mandje/laatje met eigen spulletjes) en foto's (van het gezin of van activiteiten) wordt binnen de groep gewerkt aan de emotionele veiligheid van kinderen en aan de saamhorigheid. Samen activiteiten doen en feestjes vieren draagt bij aan het gevoel bij elkaar te horen. Zo delen we met elkaar belevenissen, gedachten, wensen en emoties.

Een vast dagritme, waarin activiteiten met de hele groep worden afgewisseld met spelen in kleine groepjes, helpt de dag voorspelbaar te maken voor kinderen. Overgangsmomenten zijn voor kinderen vaak onduidelijk en onvoorspelbaar. Daarom begeleiden we die met woorden en rituelen (we zingen bijvoorbeeld een liedje bij de overgang van spelen naar opruimen, of van eten naar spelen).

Daarnaast biedt de groep kinderen de mogelijkheid om verschillende rollen te spelen en uit te proberen: waar blink ik in uit? Waar ben ik bijzonder in en waarin lijk ik juist op anderen? Ben ik de oudste of de jongste? Wat durf ik en wat durven anderen? Wie leidt en wie volgt?

Ook voor het oefenen met sociale vaardigheden is de groep een uitstekende omgeving. Spelenderwijs wordt geoefend met 'om de beurt', 'samen delen' en 'helpen en geholpen worden'.

In een groep vinden ook negatieve interacties plaats: verschillen van mening, conflicten en ruzies horen erbij. De groep vormt een mini-samenleving, waarbinnen kinderen leren omgaan met en gebruik maken van verschillen tussen mensen en vormt een oefenplaats voor democratisch burgerschap.

Ook bij het begeleiden van de groep spelen de interactievaardigheden een rol. De pedagogisch medewerker gebruikt de interactievaardigheden zowel naar individuele kinderen ('ik zie dat je verdrietig bent, klopt dat?') als naar de hele groep ('ik zie dat jullie heel veel zin hebben om naar buiten te gaan!').

Inrichting en materialen

De groepsruimtes in onze kinderdagverblijven worden zodanig ingericht dat sfeer en uitstraling passen bij onze visie en de leeftijd van de kinderen. De indeling in activiteitenplekken is overzichtelijk en de verschillende activiteitenplekken zijn compleet ingericht en voor kinderen duidelijk herkenbaar. Dit draagt bij aan de emotionele veiligheid en de autonomie van kinderen: kinderen weten wat ze waar kunnen vinden en kunnen ook zelfstandig materialen pakken en gebruiken. Plekken voor druk en rustig spel zijn van elkaar gescheiden zodat kinderen elkaar niet hoeven storen in hun spel. Er zijn plekken om alleen of juist samen te spelen in kleine of grotere groepen. De indeling en inrichting van de ruimtes wordt aangepast als de samenstelling van de groep of het pedagogische handelen daarom vragen. Op deze manier werkt de ruimte altijd ondersteunend aan het pedagogisch handelen.

Ook bij de inrichting van de buitenruimtes wordt rekening gehouden met de leeftijden en ontwikkelingsbehoefte van de kinderen die er gebruik van maken. Er wordt altijd gezorgd voor gelegenheid tot grof motorisch- en sensorisch spel. De buitenruimte wordt zoveel als mogelijk uitdagend ingericht met mogelijkheden om te exploreren en te creëren. Ook buiten zijn er plekken om individueel en samen, rustig en druk te spelen.

De op de groep aanwezige materialen zijn gevarieerd en dragen bij aan de verschillende ontwikkelingsgebieden zoals de zintuiglijke, motorische, cognitieve, taal-, sociaal-emotionele en virtuele ontwikkeling. Er wordt gezorgd voor materialen die passen bij de leeftijd en uitnodigen tot exploreren en creëren. Sommige materialen lenen zich om alleen mee te spelen, andere nodigen juist uit tot samenspel. Kinderen worden betrokken bij de zorg voor materialen en leren zo spelenderwijs zorg te dragen voor hun omgeving. Schoonmaken en opruimen is leuk als je het samen doet!

Activiteitsaanbod

Bij het aanbieden van activiteiten wordt rekening gehouden met een evenwichtige verdeling tussen vrij spel en activiteiten, tussen begeleid en onbegeleid spel. Tijdens vrij spelmomenten krijgen kinderen de ruimte om hun eigen spel en spelgenootjes te kiezen, waarbij de pedagogisch medewerker wel haar betrokkenheid toont bij het spel door te observeren of door mogelijkheden aan te grijpen om het spel te verdiepen of uit te breiden. Op verschillende momenten op de dag worden ontwikkelingsgerichte activiteiten aangeboden, waarbij kinderen een vrije keuze hebben of ze daaraan willen deelnemen. Deze activiteiten worden altijd begeleid door de pedagogisch medewerker. Hierbij kan ook gedacht worden aan activiteiten waarbij moderne media worden gebruikt, zoals het kijken van filmpjes die aansluiten bij een thema. Georganiseerde activiteiten zullen naast plezier ook vaak ontwikkelingsstimulering en talentontwikkeling tot doel hebben. Daarnaast worden dagelijkse activiteiten als tafel dekken en opruimen gebruikt om kinderen vaardigheden aan te leren en waarden en normen over te brengen.

Zowel bij vrij spel als bij georganiseerde activiteiten wordt rekening gehouden met het beleid voor veiligheid, sociale competentie, persoonlijke competentie en/of overdracht van normen en waarden.

In onderstaand schema worden voorbeelden gegeven van ontwikkelingsgerichte activiteiten, die we doen met baby's, dreumesen en peuters.

Ontwikkelings-gebied.	Baby	Dreumes	Peuter
Zintuiglijk	Voelen van verschillende structuren	Spelen met zintuiglijk materiaal: zand en water.	Spelen met een combinatie van zintuiglijke materialen
Motoriek Fijne motoriek Grove motoriek	Oppakken van kleine voorwerpen Spelen op de buik	Spulletjes ergens in stoppen en eruit halen. Tegen een bal schoppen; klimmen en klauteren	Kralen rijgen Springen, klimmen, fietsen, rennen.
Sociaal Emotioneel	Samen op de mat Gelaatsuitdrukkingen van baby en pm spiegelen en benoemen	Samen dezelfde activiteit doen. Plaatjes van emoties herkennen en benoemen.	Gezelschapsspelletjes. Fantasiespel; een verhaal naspelen
Taal en communicatie	Praten met de baby en geluidjes imiteren; boekjes kijken.	Boekjes voorlezen en plaatjes benoemen.	Boekjes lezen, praten over het boek,
Cognitie Natuur en fysieke omgeving Ordenen en meten	Buiten op het gras liggen	Buiten spelen; de weersomstandigheden benoemen en ervaren. Lijfelijk ervaren van gewicht, grootte en hoeveelheden.	Buiten materialen zoeken, bekijken, ordenen Tellen, meten en wegen
Expressie Muziek en dans Drama Beeldende kunst	Liedjes zingen	Liedjes zingen met bijbehorende bewegingen Emoties en ervaringen uitbeelden door bewegingen: stampen als een boze olifant Experimenteren en exploreren met verf en andere creatieve materialen	Liedjes zingen en dansen op muziek Een kort verhaaltje naspelen in verschillende rollen Experimenteren en exploreren met verf en andere creatieve materialen
Virtueel	niet	niet	Korte filmpjes kijken

De mentor en het observeren van kinderen

De pedagogisch medewerker observeert kinderen zowel individueel als in groepsverband om hen beter te leren begrijpen, adequaat op hun behoeftes, mogelijkheden en beperkingen in te kunnen spelen en activiteiten te kiezen die hierbij aansluiten. Daarbij worden het welbevinden en de ontwikkeling van het individuele kind én het groepsfunctioneren gevolgd.

Elk kind heeft bij de start een mentor toegewezen gekregen. Dit is een vaste pedagogisch medewerker en ouders en het kind weten wie dit is, weten wie hun aanspreekpunt is. De mentor volgt de ontwikkeling van het kind a.d.h.v. ontwikkelijsten die elke 3 maanden

worden ingevuld. Eén keer per jaar vindt er een gesprek plaats tussen de medewerker en de ouders over de ontwikkeling van het kind.

Nieuwe ouders en kinderen worden tijdens het intakegesprek geïnformeerd over wie de mentor is en wat het mentorschap inhoudt. Als het kind naar een andere groep gaat, worden het kind en de ouder geïnformeerd wie de nieuwe mentor wordt van het kind. Ook kan de ouder altijd in Konnect terugzien wie de mentor van zijn kind is.

Tijdens de opvangperiode kunnen er zorgen ontstaan over het gedrag of de ontwikkeling van een kind. Deze zorgen worden door ons altijd met ouders besproken zodat er samen gekeken kan worden wat een kind nodig heeft aan begeleiding. Wij werken samen met lokale opvoedinstanties (bijvoorbeeld Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) en wijkteams) die we in samenspraak met ouders kunnen inschakelen om met ons mee te kijken. Als de benodigde begeleiding de kennis en kunde van onze medewerkers te boven gaat, zullen wij met hulp van deze instanties ouders zo goed mogelijk doorverwijzen naar alternatieve vormen van opvang of begeleiding.

Doorgaande ontwikkellijn

Doordat de mentor het kind structureel volgt middels ontwikkellijsten, ontstaat er na 4 jaar een goed zichtbare lijn in zijn ontwikkeling. Om te zorgen dat deze ontwikkellijn doorgetrokken wordt als het kind naar de basisschool gaat, gebruiken wij een overdrachtsformulier. Dit formulier wordt door de mentor ingevuld, besproken met de ouders en na toestemming van de ouders opgestuurd naar de basisschool.

Als er zorgen zijn rondom de ontwikkeling van het kind of als er afspraken zijn met een school om de overdracht mondeling te doen, vindt deze overdracht mondeling plaats. De mentor doet dit a.d.h.v. het ingevulde overdrachtsformulier dat vooraf besproken is met de ouders. Een verslag van de mondelinge overdracht wordt door de mentor gemaakt en aan de ouders verstrekt.

Als het kind na schooltijd ook een bso gaat bezoeken, vindt er ook overdracht plaats naar de bso. Als bso en kdv in één locatie gehuisvest zijn, blijft het dossier op de locatie en wordt er mondeling informatie overgedragen. Als het kind naar een Smallsteps bso gaat die elders gehuisvest is, gaat het dossier mee naar de andere locatie en wordt er indien wenselijk mondeling toegelicht. In andere gevallen gebeurt dit door het toesturen van het overdrachtsformulier met toestemming van ouders.

Oudercontacten

Wij hechten groot belang aan een goed contact met ouders en streven ernaar om door ouders gezien te worden als partners in de opvoeding. Voor het welbevinden van kinderen is het belangrijk dat ook ouders zich bij ons thuis én gehoord voelen, zodat de verschillende leefwerelden van het kind (thuis en op de kinderopvang) met elkaar verbonden worden. Wij maken gebruik van een ouderportaal, te weten Konnect. Ouders kunnen via een app op de hoogte gehouden worden van de activiteiten van hun kind door bijvoorbeeld het specifieke dagverslag en/of een foto. De communicatie over het kind gaat rechtstreeks naar de ouders via Konnect

Daarnaast organiseren wij vaste momenten waarop wij met ouders in gesprek gaan over opvoeding en de ontwikkeling van hun kind. Denk hierbij aan de haal- en brengmomenten, overgangsgesprekken, observatiegesprekken, ouderavonden en nieuwsbrieven.

Een goede relatie tussen ouders en de pedagogisch medewerkers is van groot belang voor het kind. Een gedeelde zorg vraagt om goede afspraken. Het is belangrijk om elkaar goed op de hoogte te stellen van dat wat het kind heeft meegemaakt. Ouders en de pedagogisch medewerkers zijn zo beter in staat het kind te begrijpen. Daarom vinden wij het belangrijk dat ouders zich "thuis voelen" op onze locatie. Er is een dagelijkse overdracht tussen pedagogisch medewerkers en ouders en elke twee maanden verschijnt er een digitale nieuwsbrief waarmee we ouders op de hoogte houden van de gang van zaken binnen onze locatie.

Wij maken gebruik van een ouderportaal, te weten Konnect. Ouders kunnen via een app op de hoogte gehouden worden van de activiteiten van hun kind door bijvoorbeeld het specifieke dagverslag en/of een foto. De communicatie over het kind gaat rechtstreeks naar de ouders via Konnect.

Pedagogisch handelen

Gedurende de dag zet de pedagogisch medewerker allerlei vaardigheden in om de ontwikkeling van de kinderen te begeleiden en te stimuleren. Dit uit zich in pedagogisch handelen tijdens de verschillende momenten op de dag. In onderstaande momenten van de dag (de zgn, dagritmemomenten) wordt steeds beschreven wat de randvoorwaarden zijn en wat dit dagritmemoment vraagt aan pedagogisch handelen van onze pedagogisch medewerkers.

Wennen

Als kinderen nieuw komen in de groep, vraagt dat om zorgvuldige begeleiding. Baby's tot 6 maanden wennen relatief makkelijk omdat ze nog weinig onderscheid maken tussen hun ouders en pedagogisch medewerkers. Maar voor ouders is het wel moeilijk om hun baby uit handen te geven.

Kinderen tussen de 7 maanden en 3 jaar hebben de meeste moeite om te wennen en afscheid te nemen. De pedagogisch medewerker weet wat deze kinderen nodig hebben en ontwikkelen samen met de ouders afscheids- en begroetingsrituelen. Peuters vanaf 3 jaar gaan steeds beter begrijpen waar hun ouders zijn als ze zelf op het kinderdagverblijf zijn. Ze kunnen voorstellingen maken van mensen en dingen die niet concreet aanwezig zijn, bijvoorbeeld door in fantasiespel papa of mama te bellen. Vriendschappen met andere kinderen worden dan ook steeds belangrijker als basis voor veiligheid en welbevinden. De pedagogisch medewerker zorgt ervoor dat elk nieuw kind het gevoel krijgt dat het er mag zijn.

Tijdens het wenproces bouwt de pedagogisch medewerker een persoonlijke relatie op met het kind en de ouders. Daarin wordt de basis gelegd voor een gevoel van vertrouwen en veiligheid. Kennismaken met het nieuwe kind is ook een proces, waarin de andere kinderen een belangrijke rol spelen. De nieuwkomer moet wennen aan de groep, maar de groep moet ook de nieuwkomer leren kennen. De pedagogisch medewerker zorgt ervoor dat er vertrouwde relaties ontstaan tussen de kinderen.

Ook het afscheid nemen van een groep hoort bij het leven op het kinderdagverblijf. Kinderen stromen door naar een volgende groep of verlaten het kinderdagverblijf als zij naar school gaan. Voor kinderen is het belangrijk om te leren dat afscheid nemen gepaard gaat met emoties als verdriet, maar ook vrolijke spanning over wat gaat komen. Rituelen helpen kinderen deze emoties een plekje te geven. Hoe wij kinderen laten wennen op een bso-groep wordt beschreven in het pedagogisch beleid bso.

Randvoorwaarden bij wennen

- Er vindt een intakegesprek met de ouders plaats waarin de pedagogisch medewerker de ouders informeert over de gang van zaken op het kinderdagverblijf en op de groep. Ouders informeren de pedagogisch medewerker over de opvoeding thuis.
- Aan ieder kind wordt een mentor toegewezen, dit is de contactpersoon voor de ouders. Ouders weten wie de mentor van het kind is.
- De pedagogisch medewerker vraagt de ouders iets mee te nemen van huis. Voor een baby iets met de geur van een ouder, voor een dreumes/peuter een knuffel. Dit geeft kinderen houvast in een nieuwe omgeving.
- Als er een nieuw kind met een fysieke beperking of gedragsprobleem in de groep komt, bespreekt de pedagogisch medewerker vooraf met de ouders (en, afhankelijk van de leeftijd, met het kind) wat ze vertelt aan de andere kinderen en hun ouders.
- Een haal- en brengritueel voor ouder en kind wordt besproken en vastgesteld met ouders en kind.
- De pedagogisch medewerker treft voor aanvang van de komst van een kind voorbereidingen (naam op mandje, mandje staat klaar, naam op kapstokje, etc.)
- Het afscheid van de groep wordt van tevoren met ouders besproken. Bij een overgang naar een andere groep worden afspraken gemaakt over het wennen op de nieuwe groep.

- Ouders worden geïnformeerd over de gewoontes op de nieuwe groep.

Pedagogisch handelen bij wennen

Algemeen

Het wennen aan een kinderdagverblijf is voor ouders en kind een ingrijpende gebeurtenis die met heftige emoties gepaard kan gaan. De pedagogisch medewerker erkent de gevoelens van kinderen die van streek zijn door het afscheid of de terugkeer van ouders en troost de kinderen zo lang als ze dat nodig hebben.

De pedagogisch medewerker erkent ook de gevoelens van ouders die van streek zijn door het afscheid of het weerzien met hun kind. Ouders krijgen de ruimte om hun gevoelens te uiten en te delen, hun zorgen en twijfels uit te spreken. Als het afscheid van het kind erg emotioneel was, wordt de ouder na een tijdje gebeld om hen te informeren over hoe het na het afscheid nemen gegaan is met het kind.

Baby

Tijdens de wenperiode besteed de pedagogisch medewerker bewust tijd aan het leren kennen van het kindje. Wat betekent een huiltje? Hoe wordt het kind graag vastgehouden of gedragen? Hoe valt het in slaap en hoe wordt het wakker? Door af en toe met de baby op de arm door de ruimte te lopen en alles te benoemen helpt de pedagogische medewerker de baby om de ruimte te leren kennen, zodat het zich makkelijker thuis zal voelen.

Dreumes en peuter

Om het kind te helpen een plekje te vinden in de groep benoemt de pedagogisch medewerker regelmatig de namen van de kinderen, bijvoorbeeld tijdens tafelmomenten. Ook worden er gesprekjes gevoerd over thuis, over de activiteiten en over gebeurtenissen in de groep. Aan de hand van dagritme kaarten wordt aan het nieuwe groepsgenootje uitgelegd wat er gaat gebeuren. Door steeds terugkerende rituelen rond de vaste dagritmemomenten, zal het kind gewend raken aan de gewoontes van de groep.

De pedagogisch medewerker zal het kind stimuleren om relaties aan te gaan met de kinderen in de groep, door het kind te begeleiden bij het meespelen in een klein groepje. De kinderen die al gewend zijn, worden gestimuleerd om met het nieuwe kind te spelen en het te helpen.

Bij het afscheid nemen van de groep worden kinderen en ouders geholpen door informatie te geven over de nieuwe groep en door emoties te benoemen, zoals angst en verdriet, maar ook trots en je verheugen op iets nieuws.

Tijdens het intakegesprek bespreken we met de ouders wat de wensen zijn voor het wennen. Ieder kind is verschillend. Het ene kind zal langer de tijd nodig hebben om te wennen dan een ander kind. Wij sluiten aan bij de wensen van de ouders.

Wennen gebeurt op dagen met weinig bijzonderheden (zonder feesten of uitstapjes) en op het moment dat het kind aantal dit toelaat.

Brengen

In het kinderdagverblijf krijgen kinderen iedere dag te maken met begroeten en afscheid nemen van ouders, medewerkers en andere kinderen. Deze overgangsmomenten stellen hoge eisen aan kinderen en zij hebben daarbij de hulp van ouders en de pedagogisch medewerker nodig. In de kern gaat dit over veiligheid en welbevinden, over het opbouwen van vertrouwde relaties en het verwerven van emotionele competenties.

Het brengmoment is een overgangsmoment, namelijk van thuis naar het kinderdagverblijf. Het is belangrijk dat dit moment wordt afgestemd op de behoefte van het kind en dat er aandacht en ruimte is voor ieder kind en zijn eigen afscheidsritueel.

Behalve een overgangsmoment voor kinderen is het brengmoment ook een moment waarop informatie wordt uitgewisseld tussen de ouder en pedagogisch medewerker. De pedagogisch medewerker hoort bij het brengen graag of er bijzonderheden zijn waar zij die dag rekening mee moeten houden.

Randvoorwaarden bij brengen

- Er zijn praktische afspraken over het binnenkomen en deze zijn bij ouders bekend (wel of geen sloffen aan, waar leg je de spullen van je kind? Welke medewerker is beschikbaar voor een overdracht?).
- Er liggen spelmaterialen klaar op verschillende plekken waar ouder en kind samen even mee kunnen spelen.
- Ouders zijn geïnformeerd over het belang van een afscheids- en begroetingsritueel en de rol die de medewerker en zichzelf daarin kunnen spelen.
- Ouders zijn bekend met de manier waarop wordt overgedragen (mondeling, schriftelijk via Konnect, op een whiteboard).
- Er zijn afspraken over de onderlinge overdracht tussen medewerkers.

Pedagogisch handelen bij brengen*Algemeen*

De pedagogisch medewerker neemt het initiatief om kinderen en ouders op een kalme en geruststellende manier te begroeten. De pedagogisch medewerker zorgt ervoor dat elk kind elke dag opnieuw het gevoel krijgt dat het er mag zijn met al zijn of haar 'eigen aardigheden'.

Voor ieder kind is er een ritueel, afgestemd op de behoefte van kind en ouder. Het ene kind zal het liefst even dicht bij de ouder blijven en de groep bekijken om daarna een keuze te maken voor een activiteit. Een ander kind zal zich juist direct bij de al aanwezige kinderen voegen en aansluiten bij het spel.

Zowel ouders als kinderen kunnen van streek zijn door het afscheid. De pedagogisch medewerker erkent deze gevoelens en biedt troost op een manier die past bij ouder en kind. Afhankelijk van de wens van de ouder kan er bijvoorbeeld gebeld worden of kan de ouder zelf bellen naar de locatie om te vragen hoe het verder gegaan is met hun kind.

Baby

Een baby wordt altijd van de ouder overgenomen, zodat de ouder de handen vrij heeft om spulletjes in een mandje te leggen of een flesje in de koelkast te zetten. De pedagogisch medewerker zal ondertussen vragen met welke bijzonderheden over de baby zij rekening moet houden. Heeft de baby goed geslapen of juist niet? Heeft hij goed gedronken of juist niet? Bij het afscheid nemen benoemt zij het vertrek van de ouder en zwaait met de baby de ouder uit.

Dreumes

Een dreumes kan door scheidingsangst moeite hebben met de overstap van de ouder naar de pedagogisch medewerker. De pedagogisch medewerker zal het kind de tijd geven om even rond te kijken en het dan uitnodigen om (eventueel samen met de ouder) een spelletje te doen op een rustig plekje. Als de ouder daar geen tijd voor heeft neemt de pedagogisch medewerker de dreumes over van de ouder, laat ouder en kind kort afscheid nemen en zwaait dan samen met het kind de ouder uit. Daarna wordt het kind getroost en wordt het geholpen om te gaan spelen.

Peuters

Peuters zullen vaak al gewend zijn aan het afscheidsritueel en zullen vaker enthousiast reageren op het zien van de bekende groepsgeenootjes. Voor peuters ligt er daarom altijd spel materiaal klaar waarmee zij aan de slag kunnen terwijl de ouder nog even wat informatie uitwisselt met de pedagogisch medewerker. Daarna begeleidt de pedagogisch medewerker de peuter naar het uitzwaaiplekje.

Ouder

De pedagogisch medewerker kent niet alleen de behoeftes van de individuele kinderen maar ook die van ouders. Vinden zij het prettig om even met de pedagogisch medewerker te praten? Of hebben zij haast en kan de pedagogisch medewerker helpen om het afscheid soepel te laten verlopen? De pedagogisch medewerker zorgt er voor dat er een passend afscheidsmoment is, zodat het kind weet dat de ouder weggaat.

Bij het brengen van het kind bij kdv Don Bosco is er altijd een moment om mondeling door te nemen met de pedagogisch medewerker hoe het met het kind gaat. Daarnaast maken wij

gebruik van de ouderapp Konnect, waarin wij het ritme van het kind tot één jaar en eventuele bijzonderheden noteren. Tijdens het intakegesprek en de eerste keren opvang wordt de ouder geïnformeerd over praktische afspraken, zoals wat er meegegeven moet worden en waar de persoonlijke spullen van het kind kunnen worden opgeborgen. Bij binnenkomst wordt het kind door de pedagogisch medewerker begroet. Kinderen mogen zelfstandig materialen uit de open kasten pakken of gaan spelen in een speelhoek. De pedagogisch medewerker begeleidt dit door te vragen waar het kind graag mee wil spelen. Ook kunnen ouders zelf even meespelen om het afscheid te begeleiden. Om goed afscheid te kunnen nemen van de ouder, kan er gezwaaid worden bij de deur of het raam.

Tafelmomenten

Kinderen eten en drinken om gezond te blijven en om ervan te genieten. Daarnaast is eten en drinken bij uitstek een plezierig en sociaal gebeuren, kinderen worden steeds zelfstandiger, leren rekening houden met elkaar en voeren gesprekken aan tafel. Persoonlijke en sociale competenties staan hier centraal.

Rituelen zijn belangrijk voor kinderen om scriptkennis te ontwikkelen, dit is het herkennen van patronen in gebeurtenissen. Rituelen maken gebeurtenissen voorspelbaar, waardoor kinderen weten wat er van hen verwacht wordt. Daarom verlopen maaltijden volgens een min of meer vast ritueel.

Baby's hebben individueel contact met de pedagogisch medewerker tijdens het voeden, waarbij het bioritme van het kind gevolgd wordt. Dreumesen kunnen steeds meer zelf en willen samen met andere kinderen eten en drinken. De peuters kunnen heel veel zelf en zijn vooral gericht op de gezelligheid met andere kinderen.

Meestal vindt het vieren van een verjaardag ook aan tafel plaats. Er is een vaste manier waarop de verjaardagen van de kinderen en de pedagogisch medewerkers gevierd worden. Door de rituelen rondom een verjaardag (zingen, versiering, etc.) is er herkenning bij kinderen en weten ze wat er van hen verwacht wordt. Wij vinden het belangrijk om, in lijn met onze richtlijn Voeding en beweging, zo gezond mogelijk om te gaan met traktaties. Daartoe is de handreiking Feesten en traktaties geschreven die is op te vragen bij de locatiemanager of in te zien via de website.

Randvoorwaarden bij tafelmomenten

- Er is een rustige plaats om baby's te voeden.
- Er is voor ieder kind een eigen bord, beker en bestek en dit wordt standaard aangeboden.
- Maaltijden worden gepland en voorbereid. (kinderen zitten gekleed aan tafel, dus uitkleden voor het slapen gebeurt na de maaltijd).
- Er is een taakverdeling (een pedagogisch medewerker moet de tijd hebben om een baby individuele aandacht te geven tijdens en na het voeden).
- Er is een ritueel om de maaltijd mee te beginnen en te eindigen (bijvoorbeeld een liedje).
- Er is een ritueel waarmee verjaardagen gevierd worden.
- We werken volgens de richtlijn 'Voeding en beweging'.

Pedagogisch handelen bij tafelmomenten

Algemeen

Het handelen van de pedagogisch medewerker is gericht op het kind en ontspannen laten verlopen van de maaltijden. Dit betekent dat gezelligheid voorop staat en meer aandacht krijgt dan het volgen van regels of afspraken. Macht en dwang worden nooit gebruikt in relatie tot voeding.

Tijdens eetmomenten hanteren wij het principe van 'pedagogisch mee-eten': de pedagogisch medewerker geeft het goede voorbeeld m.b.t. de voeding en de gezamenlijkheid van het moment door een kleine portie mee te eten. Tijdens hun lunchpauze eten medewerkers hun eigen lunch.

Baby

Baby's worden gevoed als ze honger hebben, zelfs als dat buiten de vastgestelde voedingen of maaltijden is. Dit gebeurt in overleg met de ouders. Baby's die uit een fles drinken worden gevoed op een rustige plaats en tijdens de voeding altijd vastgehouden door een pedagogisch medewerker. Tijdens het voeden en daarna krijgen baby's individuele aandacht van de pedagogisch medewerker, waarbij de pedagogisch medewerker sensitief ingaat op signalen van de baby.

Oudere baby's en dreumesen eten zoveel mogelijk zelf en worden hierbij geholpen. Baby's die met een lepel eten, mogen hun lepel zelf vasthouden. Ook als het nog niet lukt, blijven wij gelegenheid bieden om te oefenen.

In verticale groepen worden baby's die wakker zijn voor een kort moment betrokken bij het eetmoment van de oudere kinderen. Een baby kan bijvoorbeeld even op schoot zitten bij een pedagogisch medewerker en daarna op een rustige plek in de ruimte op de grond liggen. Het is dus niet de bedoeling dat een baby gedurende het hele tafelmoment in een wipper aan tafel zit.

Dreumes en peuter

De pedagogisch medewerker zit met de kinderen aan tafel, voert gesprekjes met kinderen en stimuleert kinderen om op elkaar te reageren. "Kijk, Teun vindt de tomaat heel lekker. Wat vind jij lekker Sanne?" Op deze manier worden de maaltijden situaties waarin kinderen als vanzelf sociale vaardigheden oefenen. De pedagogisch medewerker geeft hierin het goede voorbeeld.

Natuurlijk kan het niet altijd alleen maar gezellig zijn aan tafel. Kinderen hebben ook wel eens last van elkaar of storen elkaar. De pedagogisch medewerker benoemt dan de gevoelens van kinderen en helpt hen om de ander iets te vragen.

Dreumesen en peuters krijgen de gelegenheid om te helpen met tafel dekken en pas als alles klaar staat gaan de kinderen aan tafel. Kinderen worden gestimuleerd om zoveel mogelijk zelf te kiezen (zoals het beleg of de saus over of naast de pasta) en te doen (zoals brood smeren, inschenken en warm eten opscheppen) en krijgen complimentjes voor hun pogingen. Het resultaat is minder belangrijk (een half gesmeerde boterham of een schep saus naast het bord is ook goed). Hulp van de pedagogisch medewerker is gericht op het 'leren om het zelf te doen'.

Maaltijden variëren in lengte afhankelijk van de behoefte van kinderen. Kinderen die het moeilijk vinden om lang stil te zitten, mogen alvast van tafel als zij klaar zijn.

Gedurende de dag zijn er meerdere tafelmomenten. Zo wordt op de ochtend en middag een klein hapje fruit of hartig aangeboden met wat drinken. Kinderen die de hele dag komen, krijgen tussen de middag een broodmaaltijd aangeboden. Daarnaast vinden er aan tafel soms activiteiten plaats, soms in groepsverband, soms individueel (vrij spel).

Tijdens de tafelmomenten is de interactie met kinderen belangrijk. Zo kan spelenderwijs aandacht zijn voor de ontwikkeling van bijvoorbeeld woordenschat, motoriek, etc.

Spelen en leren

Spelen is de natuurlijke manier van kinderen om te leren. Al spelend leren ze initiatieven nemen, beslissingen nemen, plezier maken, volhouden, weerstand bieden en nog veel meer vaardigheden. Kinderen spelen de hele dag door, alle activiteiten op een dag zijn speel/leermomenten voor kinderen: het aandoen van jas en schoenen voor het naar buitengaan, het uitkleden voor het naar bed gaan, het eten, etc. Tijdens al deze momenten hebben we oog voor het speel/leermoment, maar vooral tijdens vrij spel, activiteiten en het buitenspelen besteden wij extra aandacht aan spelen en leren.

Spelen en leren is hieronder opgedeeld in drie elementen: vrij spel, activiteiten en buiten spelen. Na een stukje theorie volgen een aantal randvoorwaarden, waarna het pedagogisch handelen beschreven wordt, ingedeeld naar leeftijd.

1. Vrij spel

Vrij spelen is een innerlijke behoefte van kinderen. Het is de manier waarop zij de wereld en zichzelf ontdekken. De pedagogisch medewerker schept de voorwaarden om rijk spel en leren te ontlocken bij kinderen door de inrichting en indeling van de ruimte, door vaste momenten voor vrij spel in te plannen in het dagritme, door te observeren en te plannen. Maar vooral door aan te sluiten bij het spontane spelen en leren van kinderen, kansen te zien, kansen te grijpen. De pedagogisch medewerker kijkt naar wat het kind al kan en sluit hierbij aan om het een stapje verder te brengen in zijn ontwikkeling. Uit onderzoek blijkt dat de spelbetrokkenheid van kinderen hoger is als de pedagogisch medewerker langere tijd in de nabijheid van kinderen is op een vaste plaats in de groep tijdens vrij spel. Dit komt omdat de kinderen dan weten waar ze is: ze is beschikbaar voor een bemoedigend lachje, een knikje, een vraag, voor troost. Doordat het kind niet constant in de gaten hoeft te houden waar de pedagogisch medewerker is, kan het zich verdiepen in zijn spel waardoor de leerervaring rijker is.

Conflictjes zijn een belangrijk en leerzaam onderdeel van het vrije spel van kinderen. "Ze leren vaardigheden om rekening te houden met elkaar, strategieën om de ander te overtuigen of te verleiden om toe te geven en ze leren zich te verzoenen nadat ze het conflict hebben gewonnen of verloren"⁴. Onderzoek wijst uit dat 2- en 3-jarigen gemiddeld per uur vijf kleine botsinkjes of irritaties hebben, zes meningsverschillen en één keer per uur een ruzie hebben met boosheid of verdriet (Singer & De Haan, 2006; Rourou e.a., 2006). De meeste conflicten (75%) lossen kinderen zelf op.

In het vrije spel komen vrijwel alle ontwikkelingsgebieden in hun onderlinge samenhang aan bod. Kinderen spelen met hun hele lijf (motoriek) en al hun zintuigen. Ze spelen samen en krijgen te maken met zowel positieve (samen lachen) als negatieve emoties (conflicten). Ze gebruiken taal en lossen problemen op. Ze ordenen en meten en experimenteren. Ze beleven hun natuurlijke omgeving en leven zich uit in muziek, dans en creatieve expressie. Dit is de reden waarom het vrije spel in de kinderopvang een belangrijke plek inneemt en moet innemen en waarom de kwaliteit ervan bewaakt moet worden. Dit doen we door een aantal randvoorwaarden te creëren en het handelen van de pedagogisch medewerker te beschrijven.

Randvoorwaarden bij vrij spel

- Er is een vast dagritme, waarin vrij-spelmomenten zijn ingebouwd (minimaal 2 per dag).
- Er is een taakverdeling (waardoor 1 pedagogisch medewerker beschikbaar kan zijn tijdens vrij spel).
- De ruimte is ingedeeld in hoeken (waardoor kinderen een gerichte keuze kunnen maken tijdens vrij spel, in kleine groepjes (of alleen) kunnen spelen en waardoor groepjes elkaar niet storen).
- De hoeken zijn goed (uitdagend en compleet) ingericht en aangekleed.
- Er is voldoende materiaal dat uitnodigt om ermee te spelen (zie handreiking speelleerplekken)
- De materialen zijn zichtbaar, geordend en door kinderen zelf te pakken. Dit geldt ook voor creatief materiaal (verf, papier, kosteloos materiaal).
- De materialen, zowel planken als opbergdozen, zijn gelabeld met plaatjes, symbolen en/of foto's zodat kinderen ze gemakkelijk kunnen vinden en terugplaatsen.
- Er zijn voorzieningen voor zand- en waterspel binnen en buiten.
- Er zijn afspraken over het gebruik van de hoeken en het materiaal. Kinderen mogen bijvoorbeeld binnen bepaalde en bekende grenzen het materiaal gebruiken in een andere hoek of voor ander spel dan waar het voor bedoeld is.

Pedagogisch handelen bij vrij spel

Algemeen

De pedagogisch medewerker is tijdens het vrije spel beschikbaar voor kinderen. Dit betekent dat deze momenten niet worden gebruikt voor administratieve en huishoudelijke taken of – wanneer dit wel gebeurt – kinderen worden hierbij betrokken.

⁴ Singer, E. & De Haan, D. 2013 p. 72

Tijdens het vrij spel van kinderen stemt de pedagogisch medewerker haar handelen af op de behoefte van het kind op dat moment. Die behoefte kan verschillen per kind en per leeftijdscategorie.

Baby's

Voor baby's is vrij spel niet alleen de bron voor leren en ontwikkelen, maar ook de basis voor de ontwikkeling van eigenwaarde en zelfvertrouwen.

Baby's spelen met zichzelf en met objecten en personen in hun omgeving. De pedagogisch medewerker brengt dagelijks met elke baby tijd door op de grond, in de directe nabijheid van de baby. Zij observeert de bewegingen en gezichtsuitdrukking van de baby en luistert naar de geluidjes die hij maakt. Uit haar observaties leidt zij af wat de behoefte is van de baby: wil hij even op de buik liggen? Probeert hij te rollen in de richting van een speeltje? Ziet hij zichzelf in de spiegel? Haar handelingen stemt zij af op de behoefte van de baby. Door op een vaste plek te zitten, kunnen wat oudere baby's haar als ankerpunt gebruiken voor een voorzichtige ontdekkingsstocht door de ruimte.

Dreumesen

Dreumesen spelen nog overwegend alleen. Als ze samen spelen doen ze elkaars handelingen na en hebben daar plezier om. Ook de handelingen van volwassenen worden nagedaan in spel: een deurtje open en dicht doen, iets in een bak doen en er weer uit halen, roeren in een pan, drinken uit een kopje. Dreumesen zijn vooral heel veel in beweging en verzamelen en sjouwen speelgoed. Ze zijn ondernemend en experimenteren met alles wat ze in hun ontdektocht tegenkomen.

Voor dreumesen is het belangrijk dat de pedagogisch medewerker zich tijdens hun vrije spel op een vaste plek bevindt. Zij kunnen daardoor bepalen op welke afstand van haar zij zich nog veilig voelen en af en toe opkijken of zij er nog is. Dit 'vraagkijken' doen dreumesen wanneer zij onzeker zijn of om ervaringen te delen. 'Zie je mij?', 'Is het goed wat ik doe?' of 'zie jij wat ik zie?'.⁵

Peuters

Peuters zetten alles wat zij door experimenteren ontdekt hebben door herhaling om in vaardigheden. Ze spelen samen en verdelen rollen, spelen verhalen uit en verwerken in hun spel dagelijkse belevenissen.

Peuters kunnen al wat langer uit het zicht spelen, maar hebben wel nodig dat er aandacht is voor hun spel en de 'problemen' die ze erin tegenkomen. De pedagogisch medewerker is daarom wel beschikbaar, soms in de buurt, soms wat meer op afstand. Kinderen die niet of moeilijk tot spel komen zal zij stimuleren door samen iets te kiezen, even mee te spelen en het kind eventueel te koppelen aan een ander kind met dezelfde interesse.

Op bepaalde momenten zal zij ervoor kiezen om het spel te observeren en vooral niet te storen. Op die manier verzamelt zij informatie over de ontwikkeling van het kind en over de belangstelling of over de manier waarop het kind samenspeelt met anderen. Op andere momenten zal haar rol actiever zijn en kan zij het spel verrijken door mee te spelen en vragen te stellen (Voor wie zijn jullie de taart aan het maken? Wat heb je nog meer nodig als je een taart wilt maken?) of nieuwe impulsen toe te voegen ('Oh, is de pop jarig? Zullen we dan haar stoel versieren? Wat hebben we daarvoor nodig?').

Tijdens vrij spel ligt het initiatief bij de kinderen. Wel kan de pedagogisch medewerker vragen stellen waardoor kinderen aan het denken worden gezet of tot ontdekkingen komen ('Wat zou er gebeuren als we de toren nog hoger maken? Hoe zou je de toren steviger kunnen maken?').

Daar waar gespeeld wordt, wordt ook ruzie gemaakt. De pedagogisch medewerker is beschikbaar om te helpen bij het oplossen van conflictjes. Helpen betekent (ook) hier: helpen om het zélf te doen. Zij zal de kinderen eerst de gelegenheid bieden om het zelf op te lossen door de situatie even te observeren. Als dat niet lukt, zal zij beide kinderen vragen wat er is gebeurd en hoe zij denken dat het opgelost zou kunnen worden. De pedagogisch medewerker kan ook een oplossing aandragen. De kinderen krijgen complimentjes voor het

⁵ Singer, E., & Haan De, D. (2013) p. 46

meedenken en uitspreken van hun wensen of ideeën en kiezen uiteindelijk zelf de oplossing die het beste past.

Gedurende de dag hebben kinderen de gelegenheid tot vrij spel. Dit kan met een activiteit aan een tafel of in een van de hoeken. We proberen zoveel mogelijk te laten rouleren, zodat ze verschillende dingen doen. Tijdens het vrij spel kan de medewerker er voor kiezen om dit te begeleiden, of het kind zelfstandig bezig te laten zijn.

2. Activiteiten

Behalve kansen zien en grijpen door beschikbaar te zijn tijdens vrij spel, creëren we ook kansen door na te denken over activiteiten die we kinderen bewust aanbieden. Hierdoor stimuleren we specifieke ontwikkel- en interessegebieden bij kinderen. Bij het aanbieden van activiteiten is het proces (wat beleven kinderen aan deze activiteit, welke ervaringen doen ze op?) altijd belangrijker dan het resultaat (is er een resultaat en ziet dat resultaat eruit als het voorbeeld?)

Ook het helpen bij huishoudelijke taken is een speel/leermoment voor kinderen en wordt daarom ook als activiteit gezien.

Ook tijdens het georganiseerde activiteitenaanbod komen alle ontwikkelingsgebieden aan bod, maar nu vaker met specifieke aandacht voor één of een aantal ontwikkelingsgebieden én gericht op een bepaalde ontwikkelingsfase. Zo maken we bijvoorbeeld een parcourtje van matten en kussens om aandacht te besteden aan de grove motoriek, laten we kinderen knippen in klei om de fijne motoriek te stimuleren en spelen we bingo om de cognitieve en taalontwikkeling te stimuleren.

Voor kinderen kan het uitdagend zijn om de omgeving buiten de opvang te onderzoeken. Een activiteit buiten het kinderdagverblijf kan plaatsvinden als deze een toegevoegde waarde heeft voor kinderen. Denk hierbij aan het opdoen van nieuwe kennis en ervaringen en het samen herinneringen bouwen. Deze activiteiten hebben een terugkerende karakter en passen binnen het dagritme van de groep. Eten, drinken en slapen gebeurt op het kinderdagverblijf.

Het stimuleren van de taalontwikkeling neemt hier een aparte plaats in. Dit doen we namelijk niet alleen tijdens een taalactiviteit, maar gebeurt voortdurend.

De pedagogisch medewerkers praat de hele dag tegen kinderen, legt dingen uit en helpt kinderen hun emotie onder woorden te brengen. En ook onderling praten kinderen de hele dag met elkaar, dit wordt gestimuleerd en begeleid.

Randvoorwaarden bij activiteiten

- Er is een vast dagritme, waarin activiteiten zijn ingebouwd (minimaal 2 per dag).
- Het dagelijkse voorleesmoment is onderdeel van het dagritme
- Er is een taakverdeling (waardoor 1 pedagogisch medewerker de activiteit kan begeleiden).
- Er is voldoende materiaal voor de activiteit, voor elk kind, voor elke leeftijd en ontwikkelingsgebied.
- Er is op elke groep een activiteitenaanbod. Twee keer per dag vinden er activiteiten plaats.
- Er is tijdens de activiteit keuze voor kinderen in:
  - hoe ze materialen kunnen ontdekken en gebruiken,
  - hoe ze kunnen communiceren,
  - waar ze kunnen zitten en/of staan,
  - hoe ze kunnen bewegen,
  - wat ze willen zingen.
- Wat kinderen doen en interessant vinden, is bepalend voor de duur van de activiteit. De tijd dat kinderen ontdekken en spelen met materialen kan sterk variëren. Pedagogisch medewerkers ronden de activiteit af als de kinderen de interesse verliezen.
- De pedagogisch medewerker stelt zich flexibel op: kinderen krijgen de ruimte om iets anders te doen met het materiaal dan van tevoren bedacht is, er is voldoende

materiaal voor iedereen die mee wil doen, er wordt ruimte gemaakt voor nieuwkomers.

- Voor kinderen die niet mee willen doen met een activiteit zijn er alternatieve bezigheden.
- Er is een jaarplanning met thema's die aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen en waarbij rekening wordt gehouden met de behoeftes, interesses en ontwikkelingsgebieden.

Pedagogisch handelen bij activiteiten

Algemeen

De activiteiten verlopen soepel en flexibel en zijn gericht op wat kinderen doen, hun ideeën en interesses. De pedagogisch medewerker moedigt kinderen aan om hun eigen draai aan de activiteit te geven. Zij stelt zich bij het begeleiden van de activiteit flexibel op en heeft aandacht voor de belevenissen van het kind, meer dan voor het resultaat. Er worden complimentjes gegeven voor de inzet van het kinderen en minder voor het eindproduct. 'Wat ben je hard aan het werk, wat doe je goed je best' in plaats van 'Wat heb je dat mooi gemaakt!'.

Baby's

In de begeleiding van een activiteit met baby's is de pedagogisch medewerker veelal één op één bezig. Het gaat dan om het grijpen van kansen die zich gedurende de dag voordoen. Een kiekeboe-spelletje met een zakdoek, voelen aan verschillende oppervlakken, samen op de mat in de spiegel kijken.

Dreumesen

Een dreumes heeft een korte aandachtspanne en de pedagogisch medewerker sluit hierbij aan met de keuze voor activiteiten. Het gaat om korte, eenvoudige spelletjes in kleine groepjes. Een eenvoudig parcourtje, puzzelen, rijgen met grote kralen of experimenteren met vingerverf.

Peuters

Peuters worden gestimuleerd om zelfstandig keuzes te maken uit het activiteiten aanbod. Voor aanvang van de activiteiten wordt de kinderen verteld wat er allemaal te doen is. De pedagogisch medewerker stimuleert kinderen om mee te doen met activiteiten door bijvoorbeeld kinderen die moeilijk tot spel komen extra aandacht te geven. Ze helpt het kind op weg door samen te praten over de activiteit.

Peuters helpen graag en dat geeft de pedagogisch medewerker de gelegenheid om kinderen te betrekken bij kleine karweitjes. Zo worden ze bijvoorbeeld uitgenodigd mee te helpen met het tafeldekken, afruimen, de was opvouwen, eten klaarmaken, boodschappen doen, tuinieren. Fruit schillen en snijden bijvoorbeeld gebeurt zoveel mogelijk aan tafel, zodat de kinderen mee kunnen doen, kijken en praten.

Als de jongere kinderen slapen heeft de pedagogisch medewerker de gelegenheid om een wat moeilijker activiteit te doen met de grotere peuters. Op deze momenten kunnen activiteiten gedaan worden die voorbereidend zijn op het basisonderwijs.

Gedurende de dag worden verschillende activiteiten aangeboden. Dit gebeurt meestal aan de hand van een thema. We sluiten hierbij zoveel mogelijk aan bij de school. Een activiteit kan in grote of kleinere groepen plaats vinden of individueel.

Af en toe gaan we met de kinderen de school in voor een activiteit. Dit kan een spelactiviteit in de speelzaal zijn, of de oudste kinderen doen een activiteit in groep 1. Dit stimuleert de doorgang naar de basisschool en maakt de stap kleiner.

3. Buiten spelen

Buitenspelen is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. Kinderen spelen binnen en buiten op een andere manier doordat de ervaring van ruimte, weer, natuur, licht, grond anders is waardoor het spel en onderzoek van kinderen verschilt met die in de binnenruimte. Binnen en buiten spelen vraagt andere vaardigheden en biedt andere mogelijkheden.

Buiten is er ruimte voor grotere grovere en snellere bewegingen (rennen, hinkelen, fietsen), het ontdekken van de natuur (insecten, vogels, planten, vlinders, vallende bladeren), en andere elementen zoals de zon, schaduw, regen, sneeuw en wind.

Buiten zijn er andere associaties en uitdagingen dan binnen en daardoor inspireert het kinderen tot ander spel. Nieuwe mogelijkheden zorgen voor verdieping in het spel, maken kinderen zelfstandig en vergroten hun zelf oplossend vermogen.

Randvoorwaarden bij buiten spelen

- Er is een vast dagritme, waarin dagelijkse buiten-speelmomenten zijn ingebouwd (minimaal 1 per dag).
- De buitenruimte is veilig, toegankelijk en zo uitdagend als mogelijk.
- De buitenruimte is groot genoeg zodat kinderen vrijuit kunnen ontdekken en bewegen.
- De ruimte lokt verschillende soorten spel uit, zoals bijvoorbeeld rijden met driewielers en karren, spelen met water en zand, klauteren, tekenen met stoepkrijt, ontdekken van natuurmaterialen, tenten en torens bouwen, rollenspel, verstoppen.
- De buitenruimte is geschikt voor kinderen van verschillende leeftijden en met verschillende interesses.
- Er is een veilige speelplek voor baby's, gescheiden van andere activiteiten.
- Er zijn bloemen en planten waar kinderen aan mogen voelen, ruiken en eventueel van proeven.
- Het gebouw, bomen, struiken, parasols en/of zonneschermen bieden voldoende schaduw gedurende alle buitenspeeltijden.
- Toestellen en materialen zijn ontworpen voor het ontwikkelingsniveau van baby's, dreumesen en peuters en zijn veilig en goed onderhouden.
- Alle speeltoestellen voldoen aan de eisen zoals gesteld in het Warenwetbesluit Attractie- en speeltoestellen.

Pedagogisch handelen bij buiten spelen

Het buitenspelen heeft de elementen van vrij spel én de elementen van activiteiten. Tijdens het buitenspelen zijn dus dezelfde uitgangspunten belangrijk als hierboven genoemd bij vrij spel en activiteiten.

Toch heeft buiten spelen een andere dimensie dan binnen spelen, waardoor een aantal uitgangspunten hier toegevoegd worden. Deze gelden voor de begeleiding van kinderen van alle leeftijden.

Ook tijdens vrij spel buiten is de pedagogisch medewerker beschikbaar voor de kinderen. Voor baby's in de babytuin of op het kleed bij de baby, voor dreumesen en peuters op een vaste plek in de tuin. Ze wijst de kinderen op alle mogelijkheden die er buiten zijn en motiveert kinderen tot het benutten van andere materialen. Pedagogisch medewerkers verspreiden zich over de buitenruimte en er wordt een activiteit aangeboden waar een pedagogisch medewerker aan mee doet.

Ze wisselt de mogelijkheden tussen de binnen-en buitenruimte af. Zo kan er buiten met binnen materiaal gespeeld worden en andersom. Hierdoor ontstaat er een verbinding tussen binnen en buiten.

De pedagogisch medewerker is zich bewust van haar voorbeeldrol in het buitenspel. Ze ondersteunt de kinderen in de onderzoekende houding. Denk hierbij aan de reactie van kinderen bij regen, zon, beestjes, bladeren, water, etc. Hierdoor wordt de creativiteit van kinderen weer op andere wijze gestimuleerd.

De kinderen spelen buiten op het eigen terrein dat alleen voor het KDV is. Tijdens het buitenspelen kunnen de kinderen gebruik maken van verschillende materialen, in de zandbak of van de glijbaan. We streven er naar om elk dagdeel een keer naar buiten te gaan.

Slapen en verzorgen

Kinderen die voldoende rusten, kunnen vervolgens geconcentreerd en intensief spelen. De rustmomenten op een dag zijn voor alle leeftijden belangrijk. Bij iedere leeftijd is er echter een andere behoefte en invulling van dit moment. Bij baby's is het belangrijk om aan te sluiten bij het bestaande dagritme. Pedagogisch medewerkers herkennen deze signalen en handelen hiernaar. Ook kinderen leren gaandeweg steeds meer om signalen van vermoeidheid te herkennen en te verwoorden. Het is goed om veel tijd aan deze rustmomenten op de dag te besteden. Dezelfde rituelen, woorden en handelingen bij het slapen gaan bereiden kinderen voor op het naar bed gaan.

Verzorgingsmomenten zijn vaak unieke 1 op 1 contacten en dus bij uitstek geschikt voor het scheppen van verbondenheid en geborgenheid.

Respect voor het kind in de manier waarop de pedagogisch medewerker het kind aanraakt, zorgt voor vertrouwen en plezier in elkaar.

De rituelen, herhalingen en voorspelbaarheid bij het verzorgen is heel belangrijk voor de emotionele veiligheid: het kind weet wat er gaat gebeuren. Kinderen ontwikkelen zich van afhankelijk naar steeds meer zelfstandig en worden zich in toenemende mate bewust van hun eigen lijf en hun behoeftes aan slaap en zich ontlasten.

De meeste kinderen vertonen ergens tussen hun 2^e en 3^e verjaardag tekenen die erop wijzen dat ze eraan toe zijn om zindelijk te worden. Dan zijn ze in staat om op tijd te constateren dat ze moeten plassen of poepen en kunnen ze hun ontlasting ophouden. Ook emotioneel moet een kind zover zijn dat het zijn ontlasting wil afstaan aan de po of het toilet. Trainen op zindelijkheid doen wij dan ook pas als de signalen hierop wijzen. Uiteraard starten we hier mee in overleg met de ouders.

Randvoorwaarden bij slapen en verzorgen

In het protocol veilig slapen staan voorwaarden beschreven voor de slaap- en rustmomenten, onder andere:

- De slaaptijden zijn afgestemd op de persoonlijke behoefte aan slaap en rust van de kinderen.
- Elk kind slaapt altijd in hetzelfde bed.
- Baby's slapen altijd in een bedje op een slaapkamer. Voor hele jonge baby's die lastig tot slaap komen in een bed op de slaapkamer, is er een speciaal babybedje op de groep.
- Er wordt toezicht gehouden conform de afspraken in het protocol veilig slapen. Hierbij wordt ook het vierogenprincipe gewaarborgd door bijvoorbeeld het gebruik van een babyfoon.
- Kinderen slapen of rusten als ze moe zijn, zelfs als dit gebeurt buiten de vastgestelde slaaptijden, en worden uit zichzelf wakker.
- De oudere kinderen hebben een rustige plek in de groepsruimte waar zij zich kunnen terugtrekken op elk moment van de dag.

In het gezondheids- en veiligheidsbeleid staan werkafspraken beschreven die de randvoorwaarden vormen op het gebied van verzorging van kinderen.

Pedagogisch handelen bij slapen en verzorgen

Algemeen

De pedagogisch medewerker reageert op signalen van vermoeidheid of ontlasting. Ze verwoordt in positieve zin wat ze ziet of ruikt en onderneemt actie. Zo leert het kind zijn eigen vermoeidheid en vuile luier of broek te herkennen en actie te nemen.

Kinderen worden uit bed gehaald, begroet, geknuffeld en verschoond zodra ze helemaal wakker zijn.

Kinderen worden gedurende de hele dag attent gemaakt op lichamelijke verzorging, voordat deze plaatsvindt. De pedagogisch medewerker vertelt hen wat er gaat gebeuren en ze krijgen waar nodig de tijd om te stoppen waar ze mee bezig zijn voordat de verzorging begint.

De pedagogisch medewerker verschoont een kind als dit nodig is en vertelt daarbij wat er gaat gebeuren. Kinderen worden uitgenodigd om mee te helpen. Het tempo van handelen wordt aangepast aan het tempo van het kind.

Baby's

Ook baby's nodigen we uit om mee te helpen tijdens het verzorgen door bijvoorbeeld te zeggen: 'Geef me je armpje maar' en dan even te wachten op een reactie. Elke handeling die we tijdens het verschoneren en slapen gaan verrichten, benoemen we.

Dreumesen en peuters

Bij lichamelijke verzorging (verschoneren en zindelijk worden) horen keuzes voor kinderen. Kinderen zijn gedurende de hele dag actief betrokken bij hun lichamelijke verzorging, maken keuzes en doen zelf dingen. De pedagogisch medewerker geeft de kinderen de ruimte om zelf kledingstukken aan te trekken of helpt hierbij. Als zij de kinderen aankleedt, vertelt zij wat zij doet en het kind krijgt op elk moment de gelegenheid om het over te nemen of zelf te proberen.

Tijdens de vaste verschoonmomenten nodigen we kinderen die kunnen zitten uit om de wc te proberen. De pedagogisch medewerker blijft erbij en maakt er een gezellig kletsmomentje van. Als het kind in de wc plast, krijgt het een complimentje. Als het kind zelf gaat aangeven dat het op de wc wil, begeleidt de pedagogisch medewerker hem hierbij. In principe gebruiken we geen beloningssystemen voor het zindelijk worden,

De groepsruimte heeft twee aangrenzende slaapkamers. In de slaapkamers staan stapelbedjes. Wanneer er kinderen slapen wordt er gebruik gemaakt van een babyfoon. Daarnaast gaan de pedagogisch medewerkers regelmatig bij de kinderen kijken. We sluiten hierbij zoveel mogelijk aan in het ritme van thuis. De kinderen tot ongeveer 3½ jaar die de hele dag worden opgevangen krijgen de mogelijkheid om te slapen of te rusten bij KDV Don Bosco. In het programma is van 13.00 - 14.30 uur een rustmoment opgenomen.

Bij KDV Don Bosco zijn er kinderen die een luier dragen, kinderen die al zindelijk zijn en kinderen die bezig zijn met zindelijkheidsstraining. Na overleg met de ouders, sluiten wij zoveel mogelijk aan bij wat er thuis gebeurt. Als we een luier gaan verschoneren, klimt een kind zelf via het trapje op de verschoontafel. Dit is voor het kind een stukje zelfstandigheid en voor de pedagogisch medewerker geen belasting voor de rug. De kinderen liggen op een aankleedkussen. Tijdens het verschoneren hebben we aandacht voor het kind. Vaak vertellen ze dan leuke verhalen, waardoor het noodzakelijke luiers verschoneren toch aangenaam is voor de kinderen. Door het verschoneren is er lichaamscontact met het kind. Wij gaan hier discreet mee om.

Voor kinderen die zindelijk zijn, zijn er lage (peuter)toiletten. De kinderen geven zelf aan wanneer ze naar het toilet moeten. Daarnaast zijn er vaste momenten, zoals na het eten en drinken.

Halen

Het haalmoment is ook een overgangsmoment, namelijk van het kinderdagverblijf naar thuis. Door ervoor te zorgen dat elk kind zijn eigen ritueel heeft tijdens dit haalmoment, helpen we ze met deze overgang. Kijkend naar de behoefte van het kind, kan zo'n ritueel bestaan uit het zelf inpakken van de tas net voordat de ouders komen, het even af mogen maken van een tekening of spelletje in aanwezigheid van de ouder, het afscheid nemen van andere kinderen en/of speelgoed met bijvoorbeeld een liedje.

Voor ouders is het bij het ophalen belangrijk om te horen hoe hun kind de dag beleefd heeft

Randvoorwaarden bij halen

- Er zijn praktische afspraken over het ophalen van het kind en deze zijn bij ouders bekend (wie pakt de spullen van het kind, waar kan de ouder lezen wat er die dag gedaan is).
- Ouders zijn geïnformeerd over belang van een afscheidsritueel en begroetingsritueel en de rol die de medewerker en zichzelf daarin kunnen spelen.
- Ouders zijn bekend met de manier waarop wordt overgedragen (mondeling, schriftelijk, in een schriftje, op een informatiebord).

Pedagogisch handelen bij halen

Algemeen

Ook bij het halen is het handelen van de medewerker afgestemd op de behoefte van ouder en kind.

Baby's

Ouders moeten net zo zeer als de baby wennen aan de gebruiken op het kinderdagverblijf. Baby's worden daarom overgedragen aan de ouder of ouders worden uitgenodigd om de baby op te pakken als het kind in de box ligt. De pedagogisch medewerker vertelt daarbij iets over hoe de dag is verlopen en geeft informatie over de verzorging van de baby.

Dreumesen

Een dreumes dribbelt vaak al enthousiast op de ouder af en wil dan liefst meteen naar huis, terwijl de ouder dan soms nog wat wil horen of vertellen. De pedagogisch medewerker begeleidt dit moment door de gevoelens van het kind en ouder te verwoorden.

Peuters

De peuter wordt gestimuleerd om aan de ouder te vertellen wat er die dag is gebeurd/gedaan a.h.v foto's en/of beeldmateriaal.

Als de pedagogisch medewerker vertelt hoe de dag was voor het kind, houdt ze daarbij rekening met diens gevoelens. Er wordt dus niet negatief over het hoofd van het kind heen met de ouder gesproken.

Om ouders in de gelegenheid te stellen om samen met hun kind afscheid te kunnen nemen, is het dagprogramma hierop afgestemd. Voor kinderen is het prettig om zo min mogelijk wisselingen in halen en brengen van andere kinderen te ervaren. Zo blijft de rust op de groep zoveel mogelijk bewaard en kan er een fijn programma aangeboden worden, zonder dat dit onderbroken hoeft te worden. Bij het brengen en halen is er dagelijks tijd om informatie uit te wisselen over het kind. Bijvoorbeeld als er iets bijzonders is gebeurd zoals bij een valpartij of een ruzie. Indien een ander dan de ouder/verzorger het kind komt ophalen, moet dit van tevoren aan ons zijn doorgegeven. Is dit niet gebeurd, dan bellen wij altijd met de ouder/verzorger. Wij verzoeken ouders om hun kinderen om uiterlijk 09.00 uur of 13.00 uur te brengen en rond 13.00 uur en vanaf 17.00 uur op te halen.

Deel 3 Kwaliteitsborging

Het borgen van kwaliteit

Op onze kinderdagverblijven wordt dagelijks gestreefd naar het leveren van een zo hoog mogelijke kwaliteit. Binnen elke divisie is een kwaliteitsmanager werkzaam die ondersteuning biedt aan de verschillende locaties t.b.v. de kwaliteit op het gebied van pedagogiek, veiligheid en gezondheid.

Op verschillende manieren is aandacht voor kwaliteit:

Inspectie Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen

De GGD inspecteert in opdracht van de gemeente jaarlijks alle locaties of er kwalitatief goede kinderopvang wordt geleverd. Hierbij wordt gekeken of er voldaan wordt aan de kwaliteitseisen op het gebied van ouderinspraak, personeel, veiligheid en gezondheid, accommodatie en inrichting, groepsgrootte en beroepskracht-kind-ratio, pedagogisch beleid en pedagogische praktijk en klachten. De locatiemanager stuurt de oudercommissie het definitieve inspectierapport, voor ouders is het rapport inzichtelijk middels de website van de locatie.

Deskundigheidsbevordering

Elk jaar wordt er een opleidingsplan opgesteld voor locatiemanagers en pedagogisch medewerkers. Er zijn trainers in dienst, die door het hele land trainen op pedagogische onderwerpen. Daarnaast maken pedagogisch medewerkers gebruik van een digitale omgeving, die we 'Smallsteps wiki' noemen. Dit is een online platform voor achtergrondinformatie rondom ontwikkeling van kinderen, protocollen en werkwijzen en waar pedagogisch medewerkers op elk moment van de dag toegang toe hebben via locatie- of privé-apparaten.

Ook de locatiemanager draagt zorg voor de deskundigheidsbevordering van de pedagogisch medewerkers. Dit gebeurt middels diverse overlegvormen, waarin pedagogische onderwerpen en protocollen jaarlijks terugkeren.

Aandacht voor pedagogische kwaliteit

Jaarlijks wordt er plan gemaakt waarin o.a. aangegeven wordt welk pedagogische aandachtspunten aan bod komen. Deze worden uitgewerkt, geëvalueerd en bijgesteld waardoor er cyclisch gewerkt wordt aan het verbeteren van de pedagogische kwaliteit.

Pedagogisch beleidsmedewerker/coach

Vanaf januari 2019 kent de kinderopvang deze nieuwe functie die twee belangrijke taken kent:

1. Ontwikkeling en invoering pedagogische beleid
2. Coachen van pedagogisch medewerkers

Wij hebben ervoor gekozen deze taken te splitsen. Ontwikkeling en borging van het pedagogisch beleid ligt bij de kwaliteitsmanager. De coaching van de pedagogisch medewerkers en een deel van de invoering van ons pedagogische beleid gebeurt door de pedagogisch beleidsmedewerker/coach op de locatie. Deze coacht op de locatie de pedagogisch medewerkers op pedagogisch handelen en het bereiken van pedagogische doelen. Onder medewerkers verstaan we de vaste pedagogisch medewerkers en andere medewerkers die werken met kinderen, zoals de flexibele medewerkers, de uitzendkrachten die op regelmatige basis bij ons werken, etc.

Door samen te observeren en te reflecteren op de dagelijkse praktijk van de interactie met kinderen, krijgt elke medewerker de kans om zich te ontwikkelen op zijn/haar eigen unieke wijze en draagt zo bij aan het verbeteren van de kwaliteit van het pedagogisch handelen. Daarnaast levert de pedagogisch beleidsmedewerker/coach input aan de kwaliteitsmanagers m.b.t. het gevoerde beleid.

Verderop in dit beleid, onder het kopje 'Personeel', beschrijven wij de opleidingseis, de berekening en de verdeling van de uren.

Protocollen

Naast dit pedagogisch beleid zijn er protocollen, handreikingen of richtlijnen opgesteld om de veiligheid en gezondheid van de kinderen op de locatie te waarborgen. Hieronder worden de belangrijkste genoemd, deze zijn in te zien via de locatiemanager.

Voeding en beweging

Wij volgen de richtlijnen van het voedingscentrum bij de maaltijden en tussendoortjes. De afspraken rondom voeding zijn vastgelegd in de richtlijnen voeding en beweging. Hierdoor kunnen medewerkers de juiste voedselkeuze maken en voldoende bewegingsactiviteiten aanbieden aan kinderen die de opvang bezoeken. Voor traktaties en feesten is een handreiking opgesteld. De richtlijn en traktatietips zijn inzichtelijk via de website van de locatie.

Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling

Binnen het kinderdagverblijf wordt gewerkt met de 'Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling' die is ontwikkeld voor de kinderopvang. Deze meldcode voldoet aan de door convenantpartijen opgestelde criteria, de locatiemanager is de aandachtsfunctionaris. De meldcode is inzichtelijk via de website van de locatie.

Zorgkinderen

Het kan zijn dat bij de aanmelding of bij het intakegesprek met ouders naar voren komt dat er extra begeleiding voor het kind nodig is. Er wordt voor de plaatsing zorgvuldig gekeken naar de mogelijkheden op de locatie. We gaan met de ouders en eventuele andere (externe) betrokkenen in overleg om te kijken of de opvang op de locatie past binnen onze mogelijkheden en aansluit bij wat het kind nodig heeft. We streven er naar om voor elk kind een opvangklimaat te creëren waarbinnen het zich optimaal kan ontwikkelen. Om ervoor te zorgen dat we continu aansluiten bij de behoefte van het kind stellen we een plan van aanpak op waarin we de opvang evalueren zodat we tijdig afspraken kunnen bijstellen. Wij werken samen met lokale opvoedinstanties en/of zorginstanties die we in samenspraak met ouders kunnen inschakelen om met ons mee te kijken.

Tijdens de opvangperiode kunnen er zorgen ontstaan over het gedrag of de ontwikkeling van een kind. Deze zorgen worden door de mentor met ouders besproken zodat er samen gekeken kan worden wat nodig is voor het kind. Daarnaast bespreekt de mentor de zorg rondom een kind altijd met de locatiemanager, dit kan bijvoorbeeld tijdens een groepsoverleg of een individueel overleg. Dit gebeurt meestal a.d.h.v. een ingevuld observatieformulier, ingevuld door de mentor. Daarnaast kan de manager Kwaliteit geraadpleegd worden voor het beantwoorden van vragen en ondersteuning bij observaties.

In verschillende gemeentes zijn er samenwerkingsverbanden tussen kinderopvangorganisaties en organisaties voor jeugd- en opvoedhulp. Binnen deze initiatieven worden pedagogisch medewerkers ondersteund in de begeleiding van een kind. Daarbij is het ook van belang om de zorg van de ouders en de opvang met elkaar af te stemmen. Zo ontstaat voor het kind de juiste balans en kan het vaak gebruik (blijven) maken van de reguliere opvang.

Op de sociale kaart van de locatie staan alle externe instanties vermeld met wie wij kunnen samenwerken als wij vragen hebben over kinderen. Ook kunnen we ouders naar deze instanties verwijzen zodat zij daar hun vragen kunnen stellen en via deze instanties de nodige zorg kunnen ontvangen.

We hebben een protocol signaleren zorgkinderen dat de pedagogisch medewerker helpt bij het proces rondom de zorg voor een kind.

Veiligheids- en gezondheidsbeleid

Het doel van dit beleid is de veiligheid en gezondheid van de kinderen zo veel mogelijk te waarborgen. Het uitgangspunt voor het veiligheids- en gezondheidsbeleid is dat we de kinderen beschermen tegen grote risico's en leren omgaan met kleine risico's. Dit vereist dat we inzicht hebben in mogelijke risico's én dat er een goed veiligheids- en gezondheidsbeleid wordt gevoerd op de locatie. Dit beleid staat op de website van de locatie.

De locatiemanager neemt elk jaar een risico inventarisatie af op het gebied van veiligheid en gezondheid. Op basis hiervan wordt gekeken welke aandachtspunten er zijn op een locatie. Er wordt door de locatiemanager een plan van aanpak gemaakt. Vanuit deze inventarisaties worden er werkafspraken opgesteld voor de locatie.

Uitstapjes

Dit protocol bevat een standaardwerkwijze om de risico's rondom veiligheid van kinderen bij incidentele uitstapjes te beperken. De dagelijkse uitstapjes staan beschreven in deel 2 van dit beleid bij Spelen en leren – activiteiten.

Toediening geneesmiddelen

Hier wordt de werkwijze bij zieke kinderen en medische handelingen op het kinderdagverblijf beschreven. Dit protocol volgt de richtlijnen van de wet BIG. Deze werkwijze is in te zien via de website van de locatie.

Veilig slapen

In dit protocol staan richtlijnen en instructies rondom het veilig slapen van kinderen. Ook dit protocol staat op de website van de locatie.

Samenwerking met ouders

De samenwerking met ouders vinden wij belangrijk voor de emotionele veiligheid en het welbevinden van het kind. Goed contact en regelmatig overleg tussen ouders en kinderopvang is dus onontbeerlijk.

Oudercommissie

Alle kindercentra beschikken over een oudercommissie. Deze overlegt een aantal keer per jaar met de locatiemanager over het interne beleid op het kinderdagverblijf. Het gaat daarbij om zaken als de uitvoering van het pedagogisch beleidsplan, voedingsaangelegenheden en de Risico-Inventarisatie Veiligheid en Gezondheid (RI) . De oudercommissie heeft op deze zaken adviesrecht. Daarnaast is de oudercommissie soms betrokken bij het organiseren van ouderavonden en feesten.

Op dit moment is er nog geen oudercommissie ingesteld. Bij intakegesprekken en middels flyers en nieuwsbrieven worden ouders/verzorgers op de hoogte gesteld van de oudercommissie. Ouders/verzorgers met interesse kunnen dit aangeven bij de medewerkers of de locatiemanager. Wanneer een locatie geen oudercommissie heeft ingesteld, willen wij dat de ouders / verzorgers van die locatie toch een adviesrecht hebben. Dit adviesrecht houdt in dat ouders op de hoogte gesteld worden van zaken die binnen de eigen locatie in het bijzonder of in de organisatie in het algemeen veranderen. Het informeren zal hoofdzakelijk plaatsvinden middels de algemene nieuwsbrieven of gerichte mailing vanuit de locatie.

Klachtenprocedure

Een goede en zorgvuldige klachtenprocedure is in ieders belang. Wij hebben daarom een interne en externe klachtenprocedure voor ouders opgesteld, die via de website beschikbaar is voor ouders of opgevraagd kan worden bij de locatiemanager. In het algemeen raden wij ouders aan een klacht te bespreken op de plaats waar de klacht zich afspeelt en/of met de persoon om wie het gaat. Dat kan een pedagogisch medewerker, een locatiemanager of iemand van de klantenservice zijn. Een rustig gesprek kan vaak al veel oplossen. Zijn ouders echter na deze eerste stap niet tevreden, dan kunnen zij contact opnemen met de divisiedirecteur. Klachten kunnen ook altijd direct worden voorgelegd aan de geschillencommissie. Wij zijn aangesloten bij de Geschillencommissie Kinderopvang.

Klanttevredenheidsonderzoek

Om onze dienstverlening voortdurend te kunnen toetsen en te verbeteren houden wij met enige regelmaat een klanttevredenheidsonderzoek. Daarnaast wordt ouders op verschillende momenten gedurende de opvang van een kind gevraagd om hun bevindingen, meestal vanuit het kinderdagverblijf waar het kind geplaatst is.

Vertrouwenspersoon

Voor ouders die advies willen inwinnen alvorens een klacht neer te willen leggen of wanneer niet duidelijk is bij wie de klacht neergelegd moet worden, is een vertrouwenspersoon aangesteld. Deze vertrouwenspersoon is in dienst van Smallsteps, maar is werkzaam binnen een andere divisie van de organisatie, waardoor een onafhankelijk advies kan worden gegeven. De contactgegevens van de vertrouwenspersoon zijn te vinden op de website.

Voor meer informatie rondom al deze zaken kunnen ouders bij de locatiemanager van de locatie terecht.

Personeel

Vaste pedagogisch medewerkers

Elke groep beschikt over vaste en vertrouwde pedagogisch medewerkers. Bij afwezigheid door vakantie en/of ziekte worden zij zoveel mogelijk vervangen door collega's of bekende invalkrachten. Ook in de vakantieperiode is minimaal 1 vaste pedagogisch medewerker aanwezig op de groep. Alle medewerkers, inclusief invalkrachten, beschikken over een erkend diploma voor het werken in de kinderopvang en een verklaring omtrent gedrag. Ouders worden via de nieuwsbrief geïnformeerd over wijzigingen m.b.t. personeel.

Opleidingseisen

De kwalificatie-eisen voor pedagogisch medewerker kinderopvang en buitenschoolse opvang liggen vast in de cao-kinderopvang. De opleidingen die daarin voor de kinderopvang (0 tot 4 jaar) worden genoemd zijn automatisch ook toereikend om op de buitenschoolse (4 en met 12 jaar) te werken. Daarnaast worden er in de cao opleidingen genoemd die specifiek geschikt zijn om te werken op een bso. Voor deze opleidingen geldt dat deze ontoereikend zijn om in de kinderdagopvang te werken.

Beroepskrachten in opleiding, stagiairs en vrijwilligers

Binnen Smallsteps werken wij met een BPV-beleid waarin beschreven wordt hoe wij omgaan met de verantwoordelijkheden en taken van beroepskrachten-in-opleiding en stagiairs, conform de richtlijnen in de CAO. Dit hangt af van de opleiding die ze volgen (PW 3 en 4), het jaar van de opleiding en de stage-ervaring die ze al hebben opgedaan. Er is een opbouw in de soort taken en de verantwoordelijkheden, behorend bij het beroep van pedagogisch medewerker: de verzorging en ontwikkeling van het kind en de groep. Uitgangspunt hierbij is dat de beroepskrachten-in-opleiding en stagiairs eerst meekijken bij de taken en verantwoordelijkheden, dit daarna onder begeleiding uitvoeren voordat ze deze taken en verantwoordelijkheden zelfstandig oppakken.

De taken worden uitgevoerd onder begeleiding en verantwoording van een gediplomeerd pedagogisch medewerker middels het geven van feedback tijdens het uitoefenen van de taken. Tijdens begeleidingsgesprekken wordt het leerproces geëvalueerd en afspraken gemaakt over de taken en verantwoordelijkheden voor de komende periode. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van het 'waarderingsformulier' uit het BPV-beleid. Dit formulier is gebaseerd op de kerntaken uit het kwalificatiedossier (opleiding pedagogisch medewerker kinderopvang) Uiteraard is er daarnaast ruimte voor de opdrachten vanuit de opleiding. De stagebegeleider is een ervaren beroepskracht die hiervoor een interne training heeft gevolgd.

Eerste en tweedejaars beroepskrachten-in-opleiding en stagiairs worden ingezet op een vaste groep. Dit in verband met hun ontwikkelingsfase. Derdejaars beroepskrachten-in-opleiding en stagiairs kunnen op meerdere groepen binnen dezelfde locatie worden ingezet. Het inzetten van een derdejaars beroepskrachten-in-opleiding en stagiair op meerdere groepen is ter beoordeling aan de locatiemanager.

Op onze locatie werken we niet met vrijwilligers die formatief worden ingezet. Wel werken we in beperkte mate met vrijwilligers als extra ondersteuning.

Op deze locatie is een beroepskracht-in-opleiding (BOL) aanwezig. Dit is een student van de opleiding Pedagogisch Medewerker Kinderopvang niveau 3 of 4.

De 2^e, 3^e en 4^e-jaars BOL-ers kunnen naast de opleidingsovereenkomst ook een nuluren overeenkomst krijgen voor de locatie waar ze in opleiding zijn. De BOL-er kan ingezet worden in geval van calamiteiten zoals ziekte van collega's en tijdens schoolvakanties. De locatiemanager bepaalt of de BOL-er (2^e, 3^e en 4^e-jaars) hier aan toe is conform de CAO-afspraken, artikel 9.6.2.

De locatiemanager stelt de formatieve inzetbaarheid van de BOL-er vast op basis van informatie van de opleiding en van de werkbegeleider en legt deze schriftelijk vast. Er dienen wel positieve evaluaties (tussen werkbegeleider en BOL-er) aanwezig te zijn waarin de BOL-er

een opbouwende voortgang laat zien. Daarnaast kan het waarderingsformulier als meefinstrument worden gebruikt. Als de BOL-er invalt op een groep, mag zij niet alleen op de groep staan (met uitzondering van pauze tijden).

Tijdens de opleidingsperiode heeft de BOL-er onderstaande verantwoordelijkheden en afhankelijk van het leerjaar voert hij onderstaande taken uit.

- Contact maken met kinderen
- Een observatie van de wensen en behoeften van een kind uitvoeren
- Bespreekt de wensen en behoeften van een kind met een collega
- Met een collega de keuze van een activiteit bespreken
- Een activiteit voorbereiden samen met een collega
- Ondersteunt bij een activiteit
- Materialen schoonmaken en veilig opbergen
- Kijkt mee met de huishoudelijke taken en werkzaamheden
- Met een collega de keuze van een materiaal voor een kind (groep kinderen) bespreken
- Stemt de dagindeling af met een collega
- Toont eigen initiatief binnen het dagritme
- Neemt deel aan een werkoverleg
- Kiest een verhaal uit om voor te lezen
- Leest een verhaal voor aan een kleine groep
- Ondersteunt bij de tafelmomenten
- Verschoont kinderen
- Begeleidt kinderen naar het toilet
- Zorgt voor een goede hygiëne gedurende de gehele dag
- Kijkt en luistert naar collega's
- Stelt zichzelf voor aan ouders en geef info over zijn rol op locatie en over de opleiding

Op het moment dat de locatiemanager en de begeleidende pedagogisch medewerker vanuit Smallsteps én de begeleider vanuit de opleiding ervan overtuigd zijn dat de vaardigheden die hierbij noodzakelijk zijn voldoende beheerst worden (afgestemd op de uitgevoerde opdrachten, gespreksverslagen en waarderingslijst,) mag een BOL-er deze taken zelfstandig uitvoeren. Uiteraard blijft er altijd een pedagogisch medewerker in de buurt.

Pedagogisch beleidsmedewerker/coach

Eerder noemden we deze nieuwe functie al onder het kopje 'het borgen van kwaliteit'.

De opleidingseis voor de pedagogische beleidsmedewerker/coach is minimaal mbo-4 aangevuld met een specifieke opleiding gericht op pedagogiek en/of beleid. Specifieker is dit vastgelegd in de CAO Kinderopvang, ook de functiebeschrijvingen zijn daarin vastgelegd. Zie: <https://www.fcb.nl/cao-akkoord-2018-2019>

Het aantal uren voor geheel Smallsteps bepalen wij jaarlijks op 1 januari aan de hand van de rekenregel (50 uur x het aantal kindercentra voor beleidsontwikkeling) + (10 uur x aantal fte pedagogisch medewerkers voor coaching).

De berekening voor de uren van 2020 volgt per januari 2020.

Voor deze locatie betekent dit:

Beleidsuren: 583 LRK nummers x 50 uur = 29.150

Coachingsuren voor geheel Smallsteps: 24.775

Coachingsuren voor deze locatie: : 1,31 Fte x 10 uur per fte = 13,1 uur

Ondersteuning op de locatie

Op onze locatie werken niet alleen de pedagogisch medewerkers en de locatiemanager. Zij worden op allerlei gebied ondersteund door specialisten, zoals op het gebied van HRM, kwaliteit, huisvesting, financiën. De locatiemanager wordt ondersteund door de divisiedirecteur, waarmee regelmatig overleg plaatsvindt.

We kunnen een beroep doen op de orthopedagogen van Plein Midden Twente en de intern begeleider van de school.

Leidinggevenden

Binnen onze organisatie kennen we twee leidinggevende functies die elk op hun eigen niveau verantwoordelijk zijn voor deze locatie:

- De locatiemanager heeft de dagelijkse leiding van het kinderdagverblijf. In sommige situaties geeft de locatiemanager leiding aan meerdere locaties. De locatiemanager is het eerste aanspreekpunt. De locatiemanager functioneert onder verantwoordelijkheid van een divisiedirecteur. De gegevens van de locatiemanager en zijn/haar bereikbaarheid hangen voor ouders inzichtelijk op de locatie.
- De divisiedirecteur is verantwoordelijk voor meerdere locaties en stuurt de desbetreffende locatiemanagers aan.

Nawoord

In dit pedagogisch beleid hebben wij omschreven wat onze visie is op kinderopvang en hoe deze is uitgewerkt in pedagogische doelen. Vervolgens hebben we aangegeven hoe wij die doelen willen bereiken, waarbij de pedagogisch medewerkers een essentiële rol vervullen.

Ook hechten wij veel waarde aan het contact en de samenwerking met ouders. Wij beiden houden ons immers bezig met de opvoeding en verzorging van het kind. Dit leidt tot een gedeelde verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling, het welbevinden en de betrokkenheid van het kind.

Het pedagogisch beleid wordt elk jaar geëvalueerd. Ontwikkelingen in de maatschappij, nieuwe inzichten of signalen vanuit de kindercentra kunnen aanleiding zijn dit beleid te wijzigen. Het beleid wordt vastgesteld door de directie van Smallsteps oudercommissies hebben adviesrecht over aanpassingen in dit beleid.

Literatuur

- Oudercommissiereglement Smallsteps;
- Personeelsbeleid Smallsteps;
- CAO kinderopvang 2018-2019;
- Wet kinderopvang
- Wet Innovatie Kwaliteit Kinderopvang (IKK)
- Wet harmonisatie kinderopvang en peuterspeelzaalwerk
- Ontwerpbesluit tot het stellen van eisen aan de kwaliteit van de kinderopvang en het peuterspeelzaalwerk (Besluit kwaliteit kinderopvang en peuterspeelzaalwerk)
- BKK, Fukkink, R. (eindredactie) (2017) – Pedagogisch curriculum voor het jonge kind in de kinderopvang – Bohn Stafleu van Loghem, Houten
- IJzendoorn, M.H. van, Tavecchio, L.W.C, Riksen-Walraven, J.M.A. van (2004) – De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang – Boom, Amsterdam.
- Hoex, J., Kwok, S.(2009) - Pedagogische kwaliteit op orde – Nederlands Jeugd Instituut, Utrecht.
- Kálló, E., (2012) De oorsprong van vrij spelen volgens Emmi Pikler – Emmi Pikler Stichting, Amsterdam
- Singer, E., Kleerekoper, L. (red.)(2010) Pedagogisch kader kindercentra 0 – 4 jaar – Elsevier Gezondheidszorg, Amsterdam.
- Schreuder, L., Boogaard, M., Fukkink, R., Hoex, J.(2011) - Pedagogisch kader kindercentra 4 – 13 jaar – Reed Business, Amsterdam.
- Keulen, A. van, Singer, E. (2012) Samen verschillend. Pedagogisch kader diversiteit in kindercentra 0 – 13 jaar – Reed Business, Amsterdam.
- Singer, E. (2015) Speels, liefdevol en vakkundig – SWP, Amsterdam.
- NJI factsheets over media-opvoeding:
- <http://www.nji.nl/nl/Mediaopvoeding-Praktijk/Toolbox-Mediaopvoeding-Media-Gewoon-opvoeden>
- Delfos, M. (2013) Virtuele ontwikkeling van de jeugd – SWP, Amsterdam.
- Pont, S. (2012) Mensenkinderen! – Bert Bakker, Amsterdam
- Keulen van, A. (2013) Jonge burgers – SWP, Amsterdam
- Keulen van, A. (2013) Denk groot, doe klein! – SWP, Amsterdam
- Zwiép, C. (2014) Seksuele ontwikkeling – SWP, Amsterdam